

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

УДК 334.72 : 330.5 (477) (0433)

СТРІЛЕЦЬ ВІКТОРІЯ ЮРІЇВНА

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Суми – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Наукова консультантка – докторка економічних наук, професорка *Педченко Наталія Сергіївна*, Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», перша проректорка.

Офіційні опоненти:

докторка економічних наук, професорка, *Васильєва Тетяна Анатоліївна*, Сумський державний університет Міністерства освіти і науки України, директорка навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту;

докторка економічних наук, професорка *Жилінська Оксана Іванівна*, Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України, проректорка з наукової роботи;

докторка економічних наук, професорка *Хаустова Вікторія Євгенівна*, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку Національної академії наук України, в.о. заступника директора з наукової роботи.

Захист відбудеться 1 квітня 2021 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 у Сумському державному університеті за адресою: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий 26 лютого 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, доцент

А. О. Бойко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Мале підприємництво (МП) є важливим елементом національної економіки України, оскільки в 2019 р. займало 95 % у загальній структурі суб'єктів підприємництва, 46,28 % – у формуванні ВВП, 27,5 % – у загальній чисельності зайнятих, 19 % – у загальному обсязі реалізації продукції. Існування як внутрішніх проблем у розвитку МП, так і тих, що пов'язані із недосконалістю системи його державного регулювання та неефективністю існуючих державних програм його підтримки, зумовлює суттєве відставання темпів його розвитку від середньоєвропейської динаміки: в 2019 р. частки збанкрутілих малих підприємств в Україні та країнах Європейського Союзу (ЄС) становили відповідно 17,7 % та 3,7 % від їх загальної кількості, частки в обсязі експорту – 27 % та 50 % відповідно, їх частки у доданій вартості – 31,3 % та 60 % відповідно. Попри велику кількість програм підтримки МП, що реалізуються в Україні як урядом (бюджетна дотація для розвитку сільгоспвиробників, податкові та митні пільги, державна програма компенсацій «Доступні кредити 5-7,-9 %» тощо), так і міжнародними організаціями (EU4Business, COSME, FORBIZ, Креативна Європа й ін.), наразі відсутнє комплексне уявлення про систему та механізми забезпечення МП, макроекономічного планування та прогнозування його розвитку, реалізації регуляторної політики в цій сфері.

Фундаментальні засади дослідження ролі та місця МП у розвитку національної економіки закладено в працях зарубіжних вчених: Айзедіса І., Грейнера Л., Каммінга Е., Лоуренса М., Маккена Ф., Міккала Д., Портера М., Ребела К., Сміта А., Шумпетера Й. та ін. Досліджуваній проблематиці присвячені праці вітчизняних науковців: Васильєвої Т. А., Виговської Н. Г., Гусаріної Н. В., Жилінської О. І., Краснокутської Н. С., Колодізева О. М., Мельник Л. М., Міхуринської К. М., Педченко Н. С., Петрушенка Ю. М., Погорелова Ю. С., Рогози М. Є., Хаустової В. Є., Шимановської-Діанич Л. М. та ін.

Наразі достатньо високим є рівень розробленості досліджуваної проблематики, однак остаточно невирішеними залишається низка методологічних і методичних питань, пов'язаних, зокрема, із виявленням закономірностей у формуванні наукового ландшафту дослідження проблем діяльності МП, обґрунтуванням напрямів узгодження дій держави та бізнесу щодо стимулювання його розвитку, регуляторних механізмів щодо його інформаційного, матеріально-технічного, інституціонального, інституційного та фінансово-кредитного забезпечення тощо. Відсутність системного підходу до вирішення окресленого кола проблем обумовлює актуальність дослідження, його мету, об'єкт і предмет.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації узгоджується з базовими засадами резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», Європейської Хартії МП, Акта з питань малого бізнесу для Європи, Стратегією Сталого розвитку України на період до 2030 року (Проект Закону України № 9015 від 07.08. 2018) тощо.

Дисертантка брала участь у виконанні науково-дослідних тем Сумського державного університету: «Інноваційні драйвери національної економічної без-

пеки: структурне моделювання та прогнозування» (№ д/р 0117U003922), де обґрунтовано інструменти державного регулювання розвитку МП, а також «Умови адаптації та чинники розвитку бізнесу в глобальному середовищі» (№ д/р 0117U03353), де систематизовано європейський досвід державної підтримки розвитку МП. У межах теми Бердянського університету економіки та бізнесу «Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку України» (№ д/р 0114U005559) обґрунтовано ризики прогнозування розвитку МП; у межах теми ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» «Формування інституційного середовища соціально-економічних систем» (№ д/р 0112U007768) – роль інституційного забезпечення у розвитку МП; у межах теми Чернігівського національного технологічного університету «Стратегічні пріоритети та механізми фінансового забезпечення інноваційного розвитку базових галузей національного господарства» (№ д/р 0118U004407) – напрями реформування системи кредитного забезпечення розвитку МП.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток методологічних і методичних засад інформаційного, матеріально-технічного, інституціонального, інституційного та фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП, реалізації системної регуляторної політики для узгодження інтересів держави та малого бізнесу в умовах трансформації економіки України.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі завдання:

- поглибити концептуальні засади забезпечення розвитку МП в умовах трансформаційної економіки;
- розглянути закономірності зміни наукового та суспільного інтересу до дослідження проблем розвитку МП;
- дослідити узгодженість дій держави та бізнесу в забезпеченні розвитку МП на прикладі України та країн ЄС;
- обґрунтувати наукові засади оцінювання розривів між де-юре та де-факто ефективністю інформаційного забезпечення розвитку МП України та визначити систему регуляторних заходів щодо їх ліквідації;
- висунути й емпірично перевірити гіпотези щодо ролі матеріально-технічного забезпечення МП у розвитку національної економіки;
- здійснити кластеризацію регіонів України за рівнем державної підтримки розвитку МП і сформулювати регіональні пріоритети реалізації державних програм підтримки МП;
- розробити методологію інтегрального оцінювання відповідності діяльності держави міжнародним стандартам підтримки МП;
- удосконалити науково-методологічне підґрунтя рейтингування джерел фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП на ранніх етапах життєвого циклу;
- запропонувати методологічне підґрунтя оцінювання комплаєнсу між рівнями податкового тиску та регуляторного втручання держави у діяльність МП і відповідним внеском МП у розвиток національної економіки;
- поглибити наукове підґрунтя підвищення ефективності програм державних компенсацій для малого бізнесу;

– розробити методологічне підґрунтя прогнозування сценаріїв перетворення існуючих можливостей розвитку МП (за всіма видами його забезпечення та інтегрально) у сильні сторони з урахуванням ризиків трансформації національної економіки;

– спрогнозувати вплив інтегрального рівня розвитку МП в Україні на динаміку економічного зростання.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають між міжнародними інституціями, органами державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктами МП у процесі реалізації регуляторних інтервенцій щодо забезпечення його розвитку.

Предметом дослідження є методологічні засади, методичні підходи та практичний інструментарій державної регуляторної політики щодо інформаційного, матеріально-технічного, інституціонального, інституційного та фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становлять фундаментальні положення економічної теорії, макроекономіки, державного регулювання економіки, економіко-математичного моделювання, прогнозування та макроекономічного планування, а також наукові праці щодо розвитку МП у системі національного господарства та його державного регулювання.

Відповідно до поставлених завдань використано такі методи дослідження: системний, діалектичний, трендовий та бібліометричний аналіз – під час структування наукового ландшафту розвитку МП; метод експертного опитування Дельфі – під час дослідження інформаційного забезпечення розвитку МП; методи побудови «дерева рішень» і рейтингування, таксономічний і кореляційно-регресійний аналіз – під час дослідження фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП; метод аналізу ієрархій – під час побудови матриці «можливості–перешкоди» розвитку МП; метод Байеса – під час оцінювання ймовірності реалізації сценаріїв прогнозування розвитку МП. Розрахунки здійснено з використанням програмних продуктів IBM SPSS Statistics і Deductor Studio; бібліометричний аналіз – інструментарію Vosviewer v.1.6.15 і Scopus Citation Overview tool, трендовий аналіз – Google Trends.

Інформаційно-фактологічною базою дослідження є: закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України; статистичні дані й аналітичні матеріали Державної служби статистики України, статистичної служби Європейського Союзу, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерства фінансів України, Міністерства цифрової трансформації України, Спільки українських підприємців, Центру соціально-економічних досліджень «CASE Україна», Українського фонду підтримки підприємництва, Національного банку України, Асоціації приватних інвесторів України; Української асоціації інвестиційного бізнесу, Національної платформи малого та середнього бізнесу, групи Світового банку, Європейської комісії, Організації економічного спілкування та розвитку, результати наукових досліджень із проблем розвитку МП.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розвитку методологічних і методичних засад інформаційного, матеріально-технічного, інституціонального, інституційного та фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП, реалізації системної регуляторної політики для узгодження інтересів держави та малого бізнесу в умовах трансформації економіки України.

Найбільш вагомими науковими результатами дослідження є такі:

уперше:

– розроблено методологічний підхід до інтегрального оцінювання відповідності діяльності вітчизняних органів державної влади міжнародним стандартам підтримки МП на основі матриці позиціонування України з погляду ефективності та динаміки реалізації законодавчих ініціатив щодо дотримання принципів Акта про малий бізнес, а також порівняння вітчизняної та європейської практик використання грантів і гарантованих кредитів міжнародних інституцій для розвитку МП. Це дозволило визначити напрями подальших реформ щодо імплементації в Україні європейської практики державної підтримки МП та окреслити перспективи подальшої міжнародної співпраці в забезпеченні його розвитку;

– запропоновано методологію сценарного прогнозування розвитку МП, що ґрунтується на оцінюванні ймовірності перетворення його існуючих можливостей у сильні сторони та настання ризиків трансформації національної економіки, що впливають на забезпечення розвитку МП (у розрізі його видів). Це дозволило формалізувати песимістичний, реалістичний, оптимістичний (закритий та відкритий) сценарії розвитку МП України, кількісно оцінити форсайт-таргети з урахуванням часових і ресурсних обмежень трансформації національної економіки;

– обґрунтовано методологію оцінювання розриву між де-юре (результативність створених державою інформаційних сервісів для підтримки МП згідно з даними міжнародних рейтингів і профільних міністерств і відомств) та де-факто (рівень задоволення представників МП від користування державними інформаційними сервісами, визначений за результатами анкетування) ефективності інформаційного забезпечення МП. Це дозволило поелементно визначити обсяг таких розривів та обґрунтувати систему заходів щодо їх ліквідації за такими напрямками: удосконалення системи електронного врядування G2B; побудова горизонтально і вертикально інтегрованої інформаційно-статистичної системи «держава-бізнес» для обміну інформацією та моніторингу стану та розвитку МП; подолання інформаційної асиметрії та забезпечення транспарентності бізнесу; підвищення інформаційної грамотності суб'єктів МП у сфері ІТ тощо;

– запропоновано методологічний підхід до визначення регіональних пріоритетів формування державних програм підтримки МП, що базується на результатах кластеризації регіонів України, методом k-середніх за рівнем розгалуженості створеної державою інфраструктури підтримки розвитку МП, активності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо підвищення підприємницької культури та результативності фінансової підтримки бізнес-проектів МП з боку держави;

удосконалено:

– науково-методологічне підґрунтя рейтингування джерел фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП на ранніх етапах життєвого циклу, що відрізняється від існуючих застосуванням методу побудови «дерева рішень», а також розробленням переліку критеріїв для експертного оцінювання (рівень доступності, вимоги до застави та мінімальна межа рентабельності бізнесу, оцінювання надавачами фінансових ресурсів рівня інноваційності бізнесу та потенційного рівня його ризику). Це дозволило підтвердити гіпотезу, що малі підприємці України на ранніх стадіях життєвого циклу свого бізнесу надають суттєву перевагу залученню ресурсів з бюджету або державних позабюджетних фондів порівняно з коштами бізнес-ангелів, позиками банків, венчурним капіталом і краудфандингом, що є науковим підґрунтям для перегляду державних програм фінансового забезпечення розвитку МП;

– методологічні засади обґрунтування комплаєнсу між рівнями податкового тиску та регуляторного втручання держави в діяльність малого бізнесу (за абсолютними та відносними параметрами податкового навантаження на МП, якістю податкового адміністрування (за часом і мотиваційним ефектом)) та відповідним внеском МП у розвиток національної економіки (за обсягом сплачених податків, виготовленої продукції, створеної доданої вартості, кількістю працевлаштованих тощо). На відміну від існуючих, застосування таксономічного підходу дозволило обґрунтувати, що основним джерелом дисбалансу інтересів МП і держави в Україні є надмірний податковий тиск на МП та обтяжливе регуляторне втручання держави в діяльність МП, а також оцінити тенденції зміни комплаєнсу державних і підприємницьких інтересів у ретроспективі та визначити напрями їх забезпечення на перспективу;

– наукове підґрунтя підвищення ефективності програми державних компенсацій для малого бізнесу «Доступні кредити 5-7-9 %», що відрізняється від існуючих: 1) обґрунтуванням пропозицій щодо коригування переліку банків-учасників цієї програми залежно від наявності у них спеціальних програм, режимів і привабливих умов для кредитування МП, рівня довіри до них з боку суб'єктів МП, загального рівня їх надійності, ефективності та стійкості; 2) розробленням пропозицій щодо подолання проблеми нерівномірного доступу підприємців сільської місцевості в різних регіонах України до ефективних інструментів фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП;

– науково-методичний підхід до прогнозування впливу державних регуляторних інтервенцій щодо розвитку МП на динаміку економічного зростання, що відрізняється від існуючих застосуванням кореляційно-регресійного аналізу, що дозволило формалізувати стратегію та таргети зміцнення позиції України в європейському середовищі щодо якості державних реформ перетворень у напрямі забезпечення розвитку МП;

набули подальшого розвитку:

– концептуальні засади забезпечення розвитку МП в умовах трансформації національної економіки, що відрізняються від існуючих застосуванням інструментарію бібліометричного аналізу (Vosviewer 1.6.15) для підтвердження

обґрунтованості (на основі структуризації наукового доробку за базою даних Scopus за 1990–2020 рр.) концентрації уваги на інформаційному, матеріально-технічному, інституціональному, інституційному, фінансово-кредитному забезпеченні МП, а також визначення для кожного з них основних ризиків і способів їх нівелювання, нових можливостей та шляхів їх реалізації, що обумовлені специфікою трансформаційного періоду розвитку економіки України;

– методологічне підґрунтя виявлення напрямів активізації інтересу до питань розвитку МП, що відрізняється від існуючих системним поєднанням: 1) видів аналізу – трендового (Google Trends), наукометричного (Scopus Citation Overview tool) та бібліометричного (Vosviewer 1.6.15); 2) суб'єктів аналізу – науковців, чії публікації індексуються наукометричною базою Scopus, і користувачів мережі Інтернет; 3) контекстів аналізу – еволюційно-хронологічного та регіонально-географічного. Це дозволило виявити протилежні тенденції щодо суспільної цікавості й інтересу дослідників до питань розвитку МП як у хронологічному, так і в географічному контексті, визначити країни-лідери за суспільною та науковою увагою до МП, а також аспекти, що трансформують зміну трендів у з'ясуванні проблем, пов'язаних із розвитком МП;

– методологію дослідження узгодженості дій держави та бізнесу в забезпеченні розвитку МП, що відрізняється від існуючих розрахунком інтегральних індексів, які оцінюють внесок підприємницького сектора в розвиток національної економіки та роль держави у створенні відповідних інституційних умов для діяльності МП у країні. Це дозволило здійснити кластеризацію країн ЄС та України за відповідними показниками, провести інтерференцію результатів кластерного аналізу та сформувати матрицю успішності державно-приватного партнерства в розвитку МП, яка сегментує країни за рівнем синергії зусиль держави (створення сприятливих умов для розвитку МП) та бізнесу (ефективність перетворення створених можливостей на сильні сторони своєї діяльності);

– наукові засади обґрунтування причинно-наслідкових зв'язків між матеріально-технічним забезпеченням МП і розвитком національної економіки, що, на відміну від існуючих, здійснено за допомогою обґрунтування та емпіричного підтвердження гіпотез, що рівень матеріально-технічного забезпечення МП в Україні є драйвером інноваційного розвитку, тоді як поточний рівень урядової підтримки МП не є релевантним чинником покращення їх технологій.

Практичне значення одержаних результатів. Основні наукові положення доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, що можуть бути використані органами державного управління та місцевого самоврядування – під час розроблення державних і регіональних стратегій та програм розвитку МП; професійними спілками й асоціаціями суб'єктів МП – під час розроблення адвокаційних кампаній щодо узгодження інтересів держави та МП; суб'єктами МП – під час розроблення внутрішньої корпоративної політики.

Пропозиції щодо інформаційного забезпечення розвитку МП враховано під час розроблення Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва Полтавської області на 2021–2027 рр. Департаментом економічного розвитку, торгівлі та залучення інвестицій Полтавської обласної державної адміністрації (довід-

ка № 04.1-07/404 від 04.02.2020 р.); щодо узгодженості дій держави та бізнесу в забезпеченні розвитку МП – Департаментом економіки і інвестицій Полтавської міської ради (довідка № 01-10-011-05/130вих від 27.01.2020 р.); щодо імітаційного моделювання умовної зони сприяння веденню МП у сфері оподаткування – Головним управлінням Державної податкової служби у Полтавській області (довідка № 116/с/16-31-11-26 від 16.01.2020 р.); щодо напрямів інформаційно-консультативної підтримки суб'єктів МП – Полтавським обласним бізнес-інкубатором (довідка № 37/06-15 від 21.01.2020 р.); щодо управління ризиками фінансово-кредитного та кадрового забезпечення МП – ТОВ «ГРУПА АЮВИН» (довідка № 26 від 22.01.2020 р.); щодо рейтингування банків з огляду на підтримку МП – ПАТ «Банк Восток» (довідка № 1/23-01 від 23.01.2020 р.).

Результати використані в навчальному процесі ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» під час викладання дисциплін «Державне регулювання економіки та підприємницьке право», «Менеджмент підприємств малого та середнього бізнесу», «Прогнозування соціально-економічних процесів» (довідка № 45-15/27 від 01.06.2020 р.).

Особистий внесок. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, розробки, результати, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, одержані самостійно. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, зазначено в списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації оприлюднені й одержали позитивну оцінку на 14 міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях ([28–41], що подані в авторефераті у списку праць).

Публікації. Основні наукові положення, рекомендації та висновки дисертанти опубліковано в 41 науковій праці загальним обсягом 41,48 друк. арк., з яких особисто авторці належить 39,08 друк. арк., зокрема: одна одноосібна монографія, розділи в 3 колективних монографіях, 23 статті в наукових виданнях України, що індексуються міжнародними базами даних, серед яких 21 видання має статус фахового, 2 – індексуються базою Scopus та 1 – базою Web of Science, 14 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації – 496 стор., зокрема 347 стор. основного тексту, 41 табл., 79 рис., 46 додатків і список використаних джерел із 456 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Концептуальні засади забезпечення розвитку малого підприємництва в умовах трансформації національної економіки**» поглиблено концептуальні засади забезпечення розвитку МП в умовах трансформаційної економіки; розглянуто закономірності зміни наукового та суспільного інтересу до дослідження проблем розвитку МП; досліджено узгодженість дій держави та бізнесу в забезпеченні розвитку МП на прикладі України та країн ЄС.

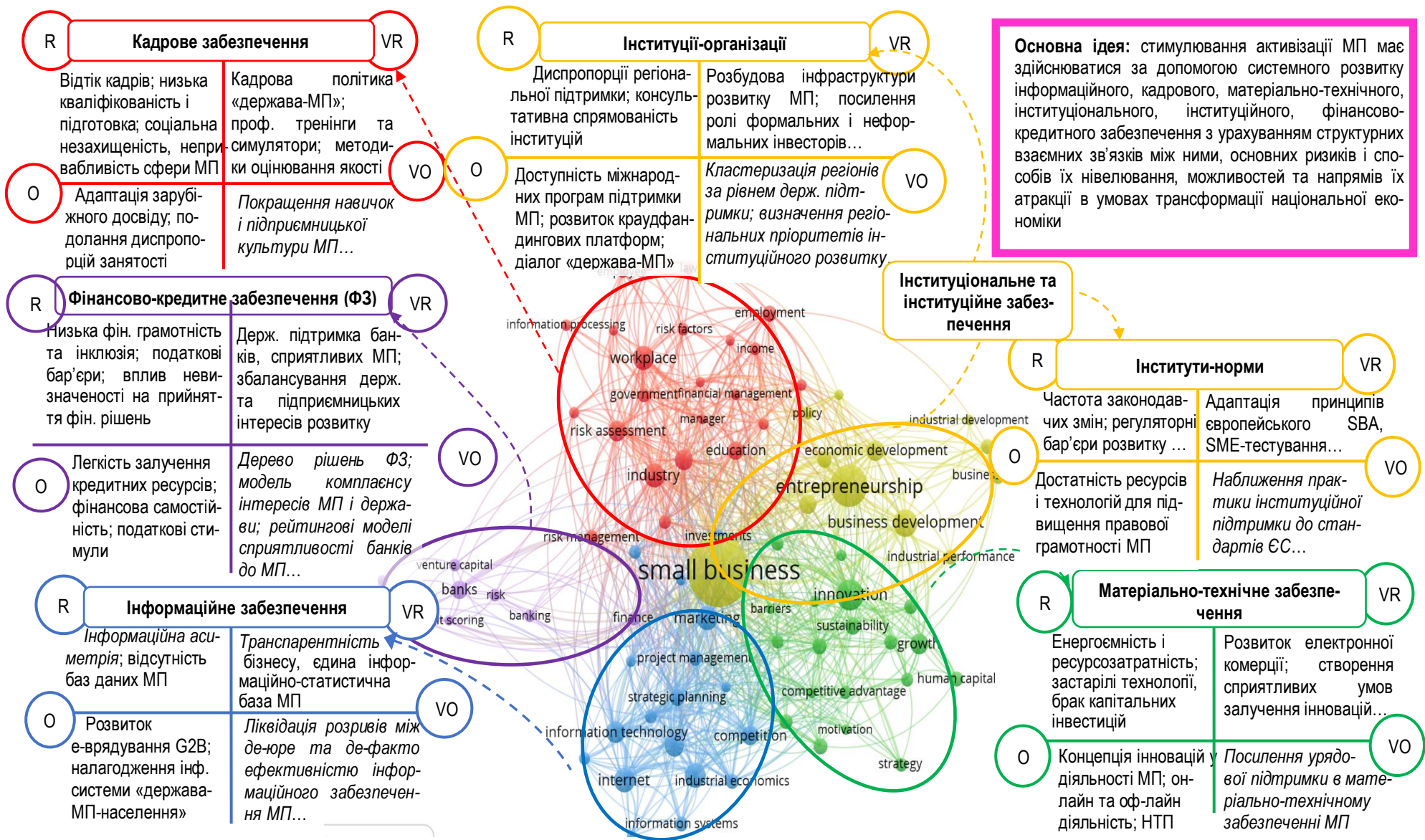
У роботі проведено бібліометричний аналіз наукового доробку з питань розвитку МП за допомогою інструментарію Vosviewer 1.6.15, об'єктом якого

стали 13 777 наукових статей, що проіндексовані наукометричною базою Scopus за період 1990–2020 рр. Це дозволило виокремити 5 основних кластерів (рис. 1), що об'єднують поняття, які часто пов'язують із розвитком МП: 1) «інформаційне забезпечення» – інформаційні системи, Інтернет, інформаційні технології, конкуренція; проєктний менеджмент; 2) «кадрове забезпечення» – трудові ресурси, людина, кадрова політика, працевлаштування, менеджмент персоналу; 3) «фінансово-кредитне забезпечення» – банки, мікрокредити, позики, венчурний капітал, ризик; 4) «матеріально-технічне забезпечення» – інновації, технологічний прогрес, технології, виробництво, розвиток промисловості, 5) «інституціональне та інституційне забезпечення» – інститути, розвиток бізнесу, економічне зростання, політика уряду, інвестування. Така структуризація наукового доробку слугує підтвердженням доцільності концентрації уваги саме на цих напрямках забезпечення розвитку МП. Для кожного з цих напрямів у роботі сформовано перелік основних ризиків і перешкод розвитку МП, а також способів їх нівелювання, найбільш перспективних можливостей їх розвитку, шляхів та атракторів реалізації. Основним критерієм їх виокремлення є високий рівень їх релевантності саме для умов поточного трансформаційного періоду економіки України. Результати цього дослідження можуть бути покладені в основу розроблення стратегій державного стимулювання розвитку МП і регіональних програм підтримки бізнесу.

Системне поєднання інструментарію трендового (Google Trends) та наукометричного (Scopus Citation Overview tool) аналізу дозволило виявити протилежні тенденції щодо динаміки зацікавленості в розгляді питань, пов'язаних із МП (рис. 2): 1) цікавість науковців до цієї проблематики суттєво зростає у часі (починаючи з 2008 р. – як пошук шляхів нівелювання впливу фінансової кризи; з 2019–2020 рр. – як пошук шляхів виходу із пандемічної кризи); 2) суспільна цікавість (за кількістю пошукових запитів користувачів Google) за цей же період зменшується, активізація зафіксована починаючи лише з 2019 р. щодо грантових, кредитних та інших стимулів розвитку МП і можливостей його відновлення через карантин, пов'язаний з COVID-19.

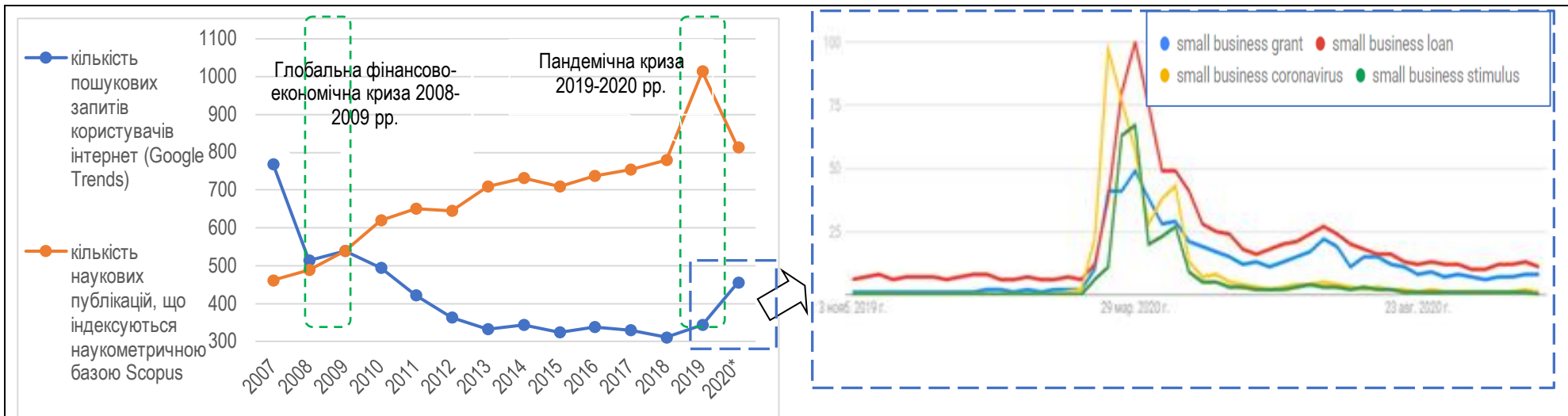
Поєднання інструментарію Google Trends (трендовий аналіз) і Vosviewer 1.6.15 (бібліометричний аналіз) засвідчило, що в науковій спільноті найбільша увага до питань розвитку МП приділяється у США, Австралії, Великобританії, Іспанії, Канаді та Німеччині, тоді як у спільноті користувачів мережі Інтернет – переважно в Північній Америці, Австралії, на Півдні та Сході Африканського континенту. Україна відноситься до країн із низьким рівнем уваги до розвитку МП як з боку науковців, так і щодо суспільної цікавості.

Розроблено методологічні засади дослідження узгодженості дій держави та бізнесу в забезпеченні розвитку МП (рис. 3). Основою цього стала сформована вибірка даних за 27 країнами ЄС щодо індикаторів рівня розвитку МП у країні (частки МП у структурі підприємництва та у створенні доданої вартості, а також частка зайнятих у секторі МП у структурі зайнятості) та індикаторів інституційної готовності країни до розвитку МП (субіндекси легкості ведення бізнесу й економічної свободи, релевантні для МП).

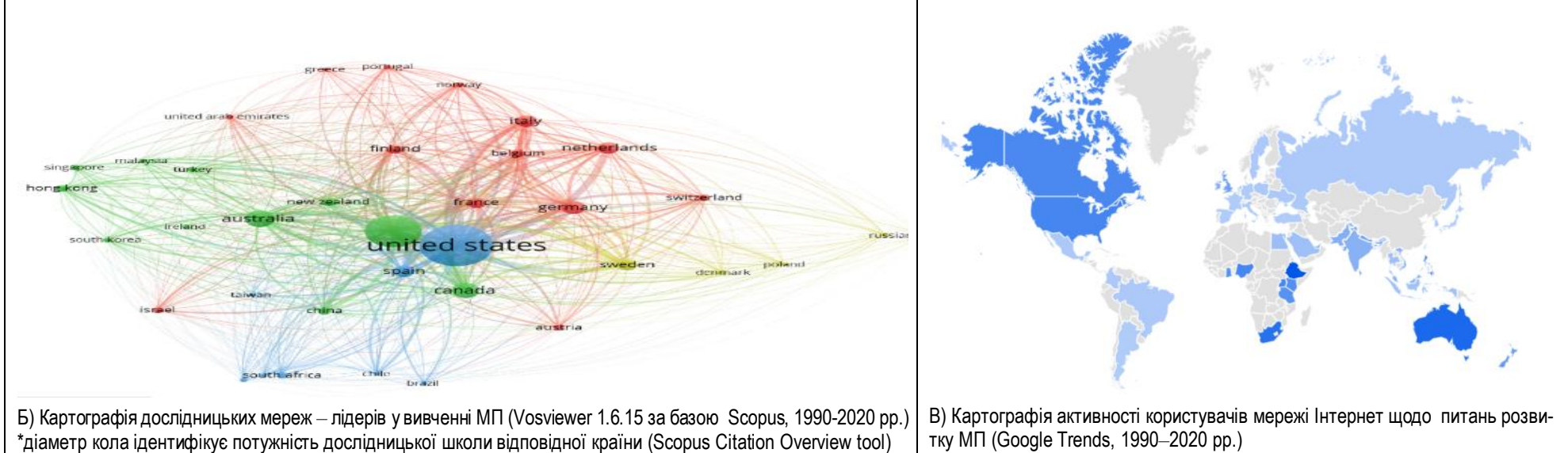

Рисунок 1 – Концептуальні засади забезпечення розвитку МП в умовах трансформації економіки (фрагмент)

Примітка. R – ризики та перешкоди розвитку МП; O – можливості розвитку МП; VR – способи нівелювання ризиків; VO – шляхи реалізації можливостей. *Курсивом виділено позиції, щодо яких у дисертаційній роботі містяться авторські розробки та пропозиції.

А) Еволюційно-хронологічний контекст зацікавленості науковців (Scopus) і користувачів мережі Інтернет (Google Trends) до МП у 2007–2020 роках (* за 6 міс. 2020 р.)

Б) Картографія дослідницьких мереж – лідерів у вивченні МП (Vosviewer 1.6.15 за базою Scopus, 1990-2020 рр.) *діаметр кола ідентифікує потужність дослідницької школи відповідної країни (Scopus Citation Overview tool)

В) Картографія активності користувачів мережі Інтернет щодо питань розвитку МП (Google Trends, 1990–2020 рр.)

Рисунок 2 – Еволюційно-хронологічний (Google Trends і Scopus Citation Overview tool) та регіонально-географічний (Google Trends і Vosviewer 1.6.15) контексти аналізу суспільної та наукової зацікавленості в дослідженні питань розвитку МП

1) Формування вибірки даних за країнами ЄС (Австрія (AT); Бельгія (BE); Болгарія (BG); Хорватія (HR); Кіпр (CY); Данія (DK); Чехія (CZ); Естонія (EE); Фінляндія (FI); Франція (FR); Німеччина (DE); Греція (GR); Угорщина (HU); Ірландія (IE); Італія (IT); Латвія (LV); Литва (LT); Люксембург (LU); Мальта (MT); Нідерланди (NL); Польща (PL); Португалія (PT); Румунія (RO); Словенія (SI); Іспанія (ES); Швеція (SE)) **та України за 2019 р.**

2.1) Розрахунок інтегрального показника оцінювання рівня розвитку МП у країні (Інт_{розв})

$$Інт_{розв} = \frac{\sum_{i=1}^n (D_{sme_{унор}} + D_{z_{унор}} + D_{v_{унор}})}{n}$$

де D_{sme} – частка МП у структурі підприємництва;
 D_z – частка зайнятих на МП у структурі зайнятості;
 D_v – частка МП у створенні доданої вартості;
 D_{sme_{унор}}, D_{z_{унор}}, D_{v_{унор}} – унормовані значення показників за формулою:

$$D_{унорм} = \frac{D_i}{\bar{D}}$$

$\bar{D}$ – середнє значення за n-показником;
 n – кількість показників оцінки розвитку МП

2.2) Розрахунок інтегрального показника оцінювання інституційної готовності країни до розвитку МП (Інт_{можл})

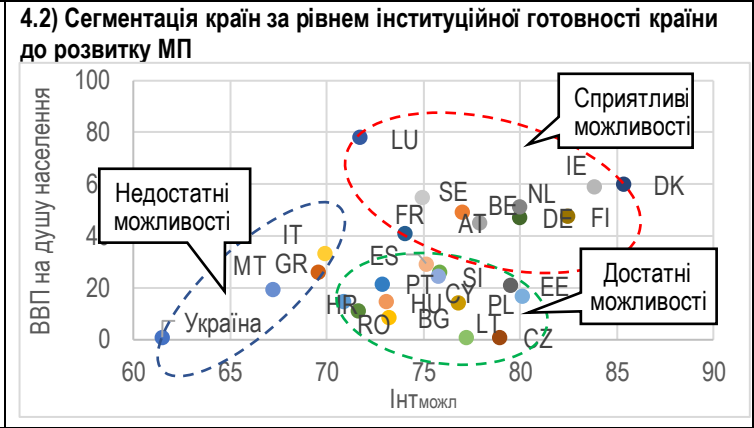
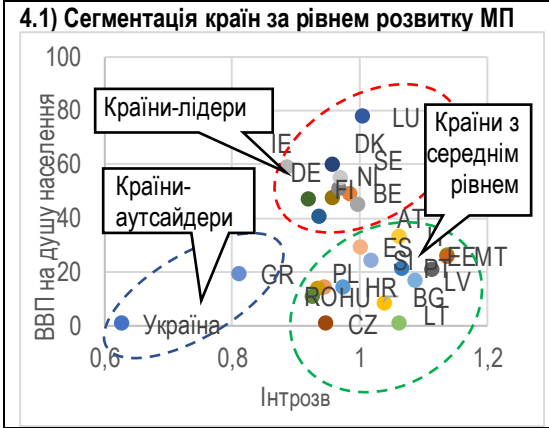
$$Інт_{можл} = \frac{\sum_{i=1}^n (I_{DBsme} + I_{ECsme})}{n}$$

де $I_{DBsme} = I_{CI}d_1 + I_{Cr}d_2 + I_{PI}d_3 + I_Td_4 + I_{B2G}d_5$;
 $I_{ECsme} = I_Fd_6 + I_Bd_7 + I_{Tr}d_8 + I_{In}d_9 + I_{Fin}d_n$;
 I_{DBsme} та I_{ECsme} – індикатори індексу легкості ведення бізнесу (створення підприємств (CI); отримання кредитів (Cr); захисту інвесторів (PI); оподаткування (T); взаємодії з державою (B2G)) та економічної свободи (фіскальної (F), бізнесу (B), торгової (Tr), інвестиційної (In), фінансової (Fin)); d_{1...n} – вагове значення показника, отримане на основі експертного опитування представників МП України за допомогою Google Forms; n – кількість індикаторів

3) Інформаційна база дослідження

SME Competitiveness Outlook 2019; State Statistic Service of Ukraine

Doing Business report 2019; index of economic freedom 2019

5) Інтерференція кластерів країн, визначених за індикаторами Інт_{розв} і Інт_{можл}, і побудова матриці успішності державно-приватного партнерства в розвитку МП

Рівень розвитку МП	Рівень інституційної готовності країни до розвитку МП		
	Високий	Середній	Низький
Високий	BE, DK, LU, NL, DE, FI, FR, IE, SE	X	X
Середній	AT	BG, ES, CY, SI, HU, PT, PL, EE, LT, CZ, RO, HR	MT, IT
Низький	X	X	Україна, GR

Рисунк 3 – Методологічні засади та результати дослідження узгодженості дій держави та бізнесу в забезпеченні розвитку МП

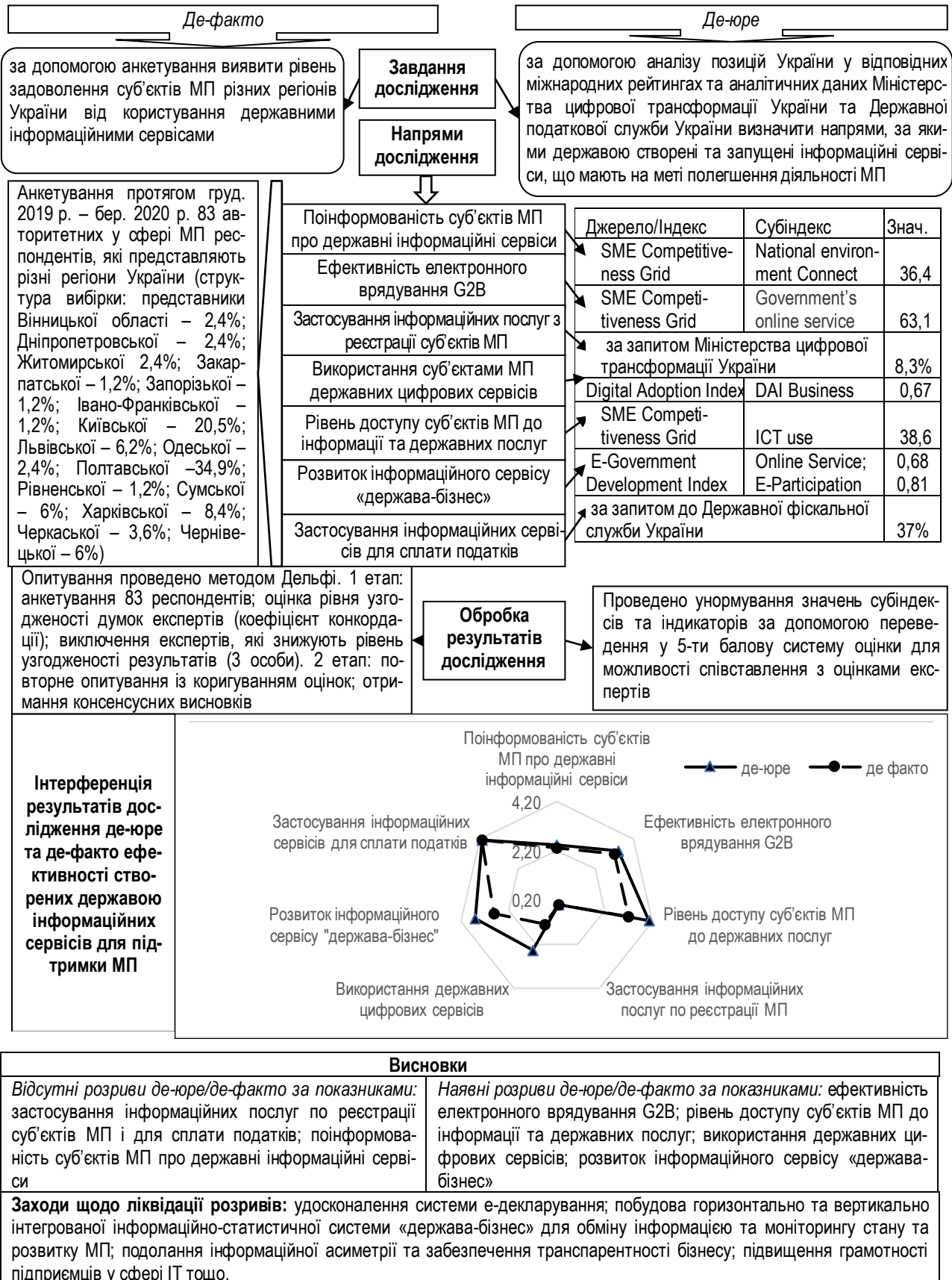
Інтерпретація результатів дозволила побудувати матрицю успішності державно-приватного партнерства у розвитку МП і виділити 5 сегментів країн за рівнем співвідношення створених країною можливостей та ступенем їх реалізації в секторі МП. До сегмента 1 віднесено країни (Бельгія, Данія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Франція, Ірландія, Швеція), в яких державою створені максимально сприятливі умови для ведення бізнесу, і малі підприємці змогли перетворити їх на сильні сторони своєї діяльності, що забезпечило позитивну динаміку розвитку сегмента МП. До сегмента 2 відноситься Австрія, в якій рівень інституційної готовності держави до підтримання МП є високим, але малі підприємці цієї країни не змогли повною мірою скористатися цими умовами. Сегмент 3 характеризується середнім рівнем як інституційної готовності держави, так і розвитку МП (Болгарія, Іспанія, Кіпр,

Словенія, Угорщина, Португалія, Польща, Естонія, Литва, Чехія, Румунія, Хорватія). Мальта та Італія відносяться до сегменту 4 із низьким рівнем інституційної готовності та середнім рівнем розвитку МП. До сегмента 5 відносяться Україна та Греція, в яких сектор МП розвивається під значним регуляторним тиском держави, а регуляторні стимули для його розвитку є обмеженими. Рівень розвитку МП у цих країнах є низьким.

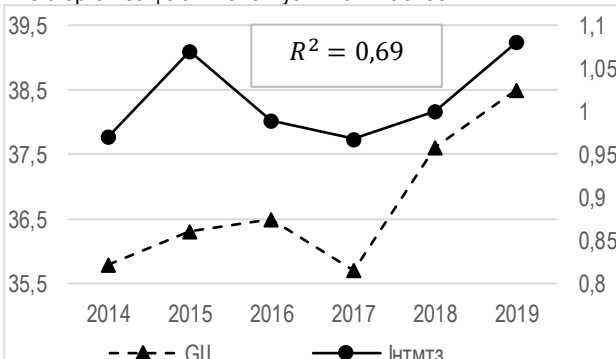
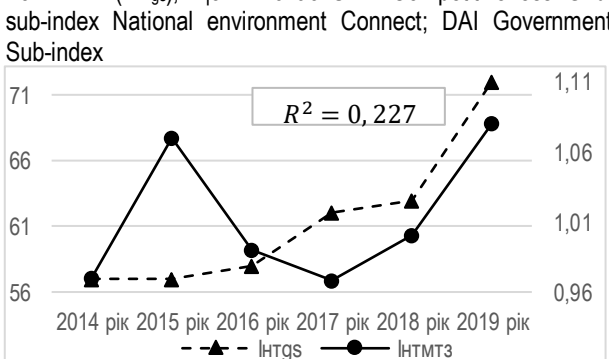
У другому розділі **«Інформаційне, матеріально-технічне та кадрове забезпечення розвитку малого підприємництва»** обґрунтовано наукові засади оцінювання розривів між де-юре та де-факто ефективністю інформаційного забезпечення розвитку МП України та визначено систему регуляторних заходів щодо їх ліквідації; висунуто й емпірично перевірено гіпотези щодо ролі матеріально-технічного забезпечення МП у розвитку національної економіки; проаналізовано державний регуляторний інструментарій забезпечення кадрової підтримки розвитку МП.

У роботі здійснено порівняльний аналіз ефективності створених державою інформаційних сервісів для підтримки МП: де-юре (за показниками України у відповідних міжнародних рейтингах, а також за аналітичними звітами Міністерства цифрової трансформації України та Державної податкової служби України) та де-факто (за результатами проведеного опитування більш ніж 80 авторитетних представників МП з усіх регіонів України). Результати засвідчили, що за показниками застосування інформаційних послуг з реєстрації суб'єктів МП, інформаційних сервісів для сплати податків, поінформованості суб'єктів МП про державні інформаційні сервіси де-юре та де-факто показники майже співпадають, тобто вітчизняні підприємці в цих напрямках задоволені створеними державою інформаційними сервісами й активно їх використовують (рис. 4). В анкетах респонденти відзначають як найбільш вдалі такі ресурси, як: он-лайн платформа «Дія», кабінет електронних сервісів, он-лайн реєстрація юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців, електронний цифровий підпис, електронний кабінет платника податків, Covid-19: інформаційна підтримка бізнесу, українське бюро кредитних історій тощо. Водночас за такими параметрами, як ефективність електронного врядування G2B, рівень доступу підприємців до інформації та державних послуг, використання державних цифрових сервісів, розвиток інформаційного сервісу «держава-бізнес» ефективність використання створених державою інформаційних сервісів є значно нижчою, за твердженням респондентів (де-факто), аніж за показниками в рейтингах і звітах профільних міністерств і служб (де-юре). За цими напрямками розроблено перелік заходів, що мають бути реалізовані органами державної влади та місцевого самоврядування для підвищення ефективності інформаційного забезпечення розвитку МП.

У контексті дослідження впливу матеріально-технічного забезпечення МП на розвиток економіки України емпірично перевірено гіпотези: 1) покращення рівня матеріально-технічного забезпечення МП збільшує динаміку інноваційного розвитку України; 2) рівень матеріально-технічного забезпечення МП залежить від урядової підтримки розвитку технологій МП (рис. 5).

Рисунок 4 – Етапи та результати дослідження ефективності інформаційного забезпечення розвитку МП в Україні

Гіпотеза 1: покращення рівня матеріально-технічного забезпечення МП збільшує динаміку інноваційного розвитку України	Гіпотеза 2: рівень матеріально-технічного забезпечення МП залежить від урядової підтримки розвитку технологій МП
1. Формування системи показників оцінювання матеріально-технічного забезпечення розвитку МП і розрахунок інтегрального показника (Інт _{МТЗ}) за формулою:	
$\text{Інт}_{\text{МТЗ}} = \sqrt[13]{\sum_{i=1}^n (1 - Ki_{\text{ун}})^2}, \quad \text{де} \quad Ki_{\text{ун}} \in \left\{ \begin{array}{l} K_{\text{зн}_{\text{ун}}}; K_{\text{спів}_{\text{ун}}}; R_{\text{q}_{\text{ун}}}; K_{\text{ддв}_{\text{ун}}}; K_{\text{кі}_{\text{ун}}}; K_{\text{дв}_{\text{ун}}}; \Phi_{\text{оз}_{\text{ун}}} \\ \Phi_{\text{від}_{\text{ун}}}; K_{\text{qкі}_{\text{ун}}}; K_{\text{кі}_{\text{ун}}}; K_{\text{м\text{н}_{\text{ун}}}}; K_{\text{зел}_{\text{ун}}}; K_{\text{ікт}_{\text{ун}}} \end{array} \right.$	
$Ki_{\text{ун}}$ – унормовані показники оцінювання матеріально-технічного забезпечення розвитку МП (показники зносу виробничих потужностей, % ($K_{\text{зн}}$); співвідношення оборотного й основного капіталу ($K_{\text{спів}}$); рентабельність активів (R_{q}); частка доданої вартості у витратах виробництва ($K_{\text{ддв}}$); капітальні інвестиції на 1 грн основних засобів і нематеріальних активів ($K_{\text{кі}}$); частка доданої вартості на 1 грн капітальних інвестицій ($K_{\text{дв}}$); фондоозброєність ($\Phi_{\text{оз}}$); фондовіддача ($\Phi_{\text{від}}$); обсяг виручки на 1 грн капітальних інвестицій ($K_{\text{qкі}}$); частка інвестиційної нерухомості в основних активах ($K_{\text{кі}}$); співвідношення капітальних інвестицій у матеріальні та нематеріальні активи ($K_{\text{м\text{н}}}$); ступінь застосування можливостей електронного зв'язку ($K_{\text{зел}}$); доступ і використання у діяльності інформаційно-комунікаційних технологій ($K_{\text{ікт}}$))	
2. Побудова кореляційно-регресійних залежностей між Інт _{МТЗ} і відповідними показниками для перевірки гіпотези	
Глобальний інноваційний індекс (GII), складений Всесвітньою організацією інтелектуальної власності	Інтегральний показник урядової підтримки розвитку технологій МП (Інт_{гс}), що включає SME Competitiveness Grid; sub-index National environment Connect; DAI Government Sub-index
3. Інтерпретація висновків	
Виявлено тісний зв'язок між глобальним інноваційним індексом і матеріально-технічного забезпечення розвитку МП України ($R^2 = 0,69$).	Зв'язку між урядовою підтримкою розвитку технологій МП і рівнем матеріально-технічного забезпечення розвитку МП не існує ($R^2 = 0,227$)

Рисунок 5 – Результати перевірки гіпотез щодо ролі матеріально-технічного забезпечення МП у розвитку економіки України

Проведене дослідження дозволило підтвердити гіпотезу, що рівень матеріально-технічного забезпечення МП має безпосередній позитивний вплив на інноваційний розвиток національної економіки. Натомість друга гіпотеза не підтвердилася – урядова підтримка розвитку технологій МП в Україні не виявилася релевантним драйвером підвищення його матеріально-технічного забезпечення у зв'язку з недостатніми обсягами фінансування такої підтримки.

Проаналізовано роль держави у формуванні кадрового забезпечення розвитку МП. Визначено, що заходи державної підтримки мають переважно інформаційно-консультативний характер і спрямовані на покращення доступу до інформації, розвитку інфраструктури та популяризації культури підприємництва. Ураховуючи низький рівень підприємницької культури та компетенцій (індекс фінансової грамотності становить 11,2 із 20; показники навчання підприємству та навичок МП оцінюються у 3,98 і 3,19 із 5 можливих відповідно), існує потреба в підвищенні інструментальних, міжособистісних і сис-

темних компетенцій кадрового потенціалу МП, що найбільш ефективно вирішується за допомогою проведення бізнес-тренінгів, воркшопів, майстер-класів, бізнес-симуляторів та інших інтерактивних форм навчання персоналу. Реалізація цих заходів потребує інтегрованої взаємодії органів влади з роботодавцями та навчальними закладами.

У третьому розділі **«Інституціональне та інституційне забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні в регіональному та національному контекстах»** здійснено кластеризацію регіонів України за рівнем державної підтримки розвитку МП і сформовано регіональні пріоритети реалізації державних програм підтримки МП; розроблено методологію інтегрального оцінювання відповідності діяльності держави міжнародним стандартам підтримки МП; досліджено прогрес реформ в Україні щодо інституційної підтримки розвитку середовища «неформального інвестування» в проекти МП.

У роботі здійснено кластеризацію регіонів України станом на 2019 р. за рівнем розгалуженості створеної державою інфраструктури підтримки розвитку МП (кількість бізнес-центрів; бізнес-інкубаторів; технопарків; фондів підтримки підприємництва; інформаційно-консультативних установ та ін.), активності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо підвищення підприємницької культури (кількість проведених навчальних семінарів, тренінгів, форумів, круглих столів, конференцій; чисельність підприємців, які брали участь у цих заходах) та результативності фінансової підтримки бізнес-проектів МП з боку держави (обсяг/кількість профінансованих державним коштом бізнес-проектів, що розроблені суб'єктами МП; обсяг/кількість регіональних замовлень на послуги суб'єктів МП; обсяг/кількість фінансування інфраструктурних об'єктів для підтримки МП, що створені за участі місцевих органів влади тощо). Для кожного із чотирьох виокремлених регіональних кластерів обґрунтовано пріоритетні напрями реалізації державної політики підтримки МП залежно від специфічних особливостей кожного кластера (рис. 6). Ці напрями можуть бути покладені в основу формування дорожніх карт реалізації державної стратегії підтримки МП і відповідних програм Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства України.

У роботі розроблено методологію інтегрального оцінювання відповідності діяльності держави міжнародним стандартам підтримки МП (рис. 7). Основою для цього стало дослідження ефективності реалізації законодавчих ініціатив щодо дотримання принципів Акта про малий бізнес (SBA), що дозволило побудувати матрицю позиціонування України за принципами SBA з погляду їхньої ефективності та прогресу держави в галузі регулювання МП у 2019 р. Це дозволило виявити прогрес в адаптації таких принципів, як «Підприємництво», «Другий шанс», «Реагуюча адміністрація», «Доступ до фінансів», «Державні закупівлі», «Навики МСП». Поряд із цим, обґрунтована необхідність подальшої роботи над реалізацією принципів «Спочатку подумайте про малі», «Інновації», «Єдиний ринок», «Навколишнє середовище», «Інтернаціоналізація», яких ефективно дотримуються країни ЄС.

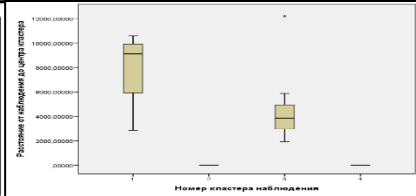
Етап 1: Визначення системи показників, що надають характеристику об'єктам у межах визначеної мети: 1 блок: розгалуженість створеної державою інфраструктури підтримки розвитку МП (кількість бізнес-центрів; бізнес-інкубаторів; технопарків; фондів підтримки підприємництва; інформаційно-консультативних установ та ін.). 2 блок: активність діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо підвищення підприємницької культури (кількість проведених навчальних семінарів, тренінгів, форумів, круглих столів, конференцій; чисельність підприємців, які брали участь у заходах). 3 блок: результативність фінансової підтримки бізнес-проектів МП з боку держави (обсяг/кількість регіональних замовлень на послуги суб'єктів МП; обсяг/кількість профінансованих державним коштом бізнес-проектів, що розроблені суб'єктами МП; обсяг/кількість фінансування об'єктів інфраструктури підтримки МП, що створені за участі місцевих органів влади тощо)

Етап 2: Формування бази даних за визначеною системою показників. Збір та аналітична обробка даних за 24 областями України та м. Київ. *Джерела інформації:* Державна служба статистики України, Міністерство економіки, торгівлі та сільського господарства України

Етап 3: Визначення сценаріїв кластеризації та перевірка їх оптимальності: поділ на m, n, t кластерів і перевірка результатів щодо нормальності розподілу за критеріями: наповненості кластерів, подібності об'єктів кластера, стійкості й інтерпретованості результатів. Установлення оптимальної кількості кластерів (k-кластерів)

Дендрограма кластеризації адміністративно-територіальних одиниць*

Перевірка нормальності розподілу набору даних України*

*Створено за допомогою IBM SPSS Statistics і Deductor Studio

Етап 4: Розрахунок початкових та фінальних кластерів. Віднесення регіонів відповідно до ознак, перетворених у числові векторні форми до d-кластера на основі дистанції до початкових кластерних центрів: $D_k \in \{d_1; d_2; d_3; d_n\}$.

Кластер 1: Житомирська, Рівненська

Кластер 2: Запорізька, Дніпропетровська

Кластер 3: Кіровоградська, Донецька, Луганська, Львівська, Черкаська, Чернівецька, м. Київ

Кластер 4: Вінницька, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська

		Рівень показника			
		1 кластер	2 кластер	3 кластер	4 кластер
Етап 5: Характеристика кластерів	кількість бізнес-центрів				
	кількість бізнес-інкубаторів				
	кількість технопарків				
	кількість фондів підтримки підприємництва				
	кількість інформаційно-консультативних установ				
	кількість проведених навчальних семінарів, тренінгів				
	кількість проведених форумів, круглих столів, конференцій				
	участі підприємців у заходах підвищення підприємницької культури				
	обсяг регіональних замовлень на послуги суб'єктів МП				
	кількість регіональних замовлень на послуги суб'єктів МП				
	обсяг профінансованих державним коштом бізнес-проектів, що розроблені суб'єктами МП				
	кількість профінансованих державним коштом бізнес-проектів, що розроблені суб'єктами МП				
	обсяг фінансування об'єктів інфраструктури підтримки МП, що створені за участі місцевих органів влади				
кількість фінансування об'єктів інфраструктури підтримки МП, що створені за участі місцевих органів влади					
Шкала значень		Низький Високий			

Етап 6: Використання результатів кластеризації для пріоретизації заходів реалізації державної політики підтримки МП

1 кластер:
↑ інтенсивності заходів підвищення підприємницької культури; створення інформаційного порталу для популяризації та інвестування бізнес-проектів МП; інформування про діючі грантові програми для МП ...

2 кластер:
↑ державних ініціатив у створенні об'єктів підтримки МП; ↑ якості моніторингу потреб у підтримці МП...

3 кластер:
↑ якості процедур прийняття рішень щодо обрання переможців у тендерах за регіональними замовленнями; проведення заходів щодо нарощення фінансового потенціалу МП...

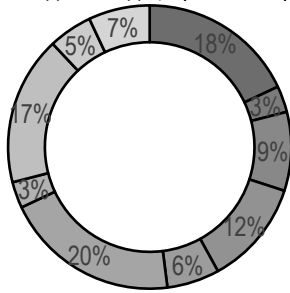
4 кластер:
↑ коштів, закладених у бюджет для фінансування розвитку МП; створення програмної бази підвищення навичок підприємництва та їх популяризації серед малих підприємців ...

Рисунок 6 – Результати кластеризації регіонів України за 2019 р. відповідно до рівня державної підтримки розвитку МП та регіональні пріоритети реалізації державних програм підтримки МП

Дослідження практики міжнародного співробітництва у сфері підтримки МП України та країн ЄС

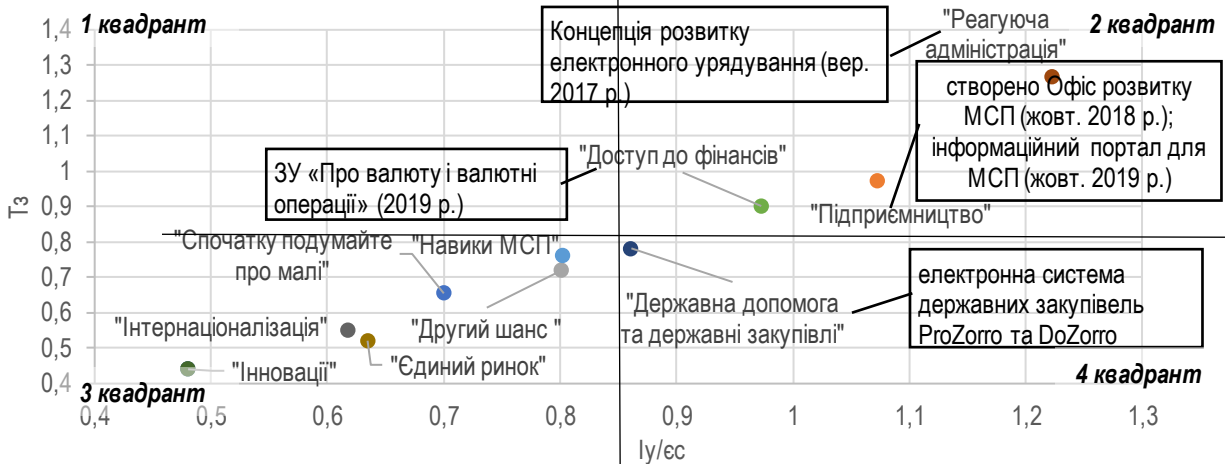
Реалізація законодавчих ініціатив щодо дотримання принципів Акта про малий бізнес (SBA)

Розподіл заходів, прийнятих/реалізованих за принципами SBA у країнах ЄС у 2019 році, %

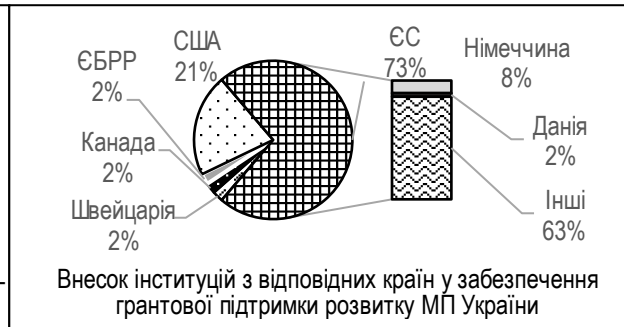
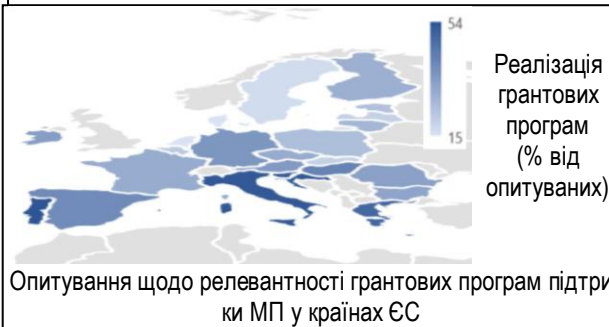

- "Підприємництво"
- "Другий шанс"
- "Спочатку подумайте про малі"
- "Реагуюча адміністрація"
- "Державна допомога і державні закупівлі"
- "Доступ до фінансів"
- "Єдиний ринок"
- "Навики і інновації"
- "Навколишнє середовище"
- "Інтернаціоналізація"

Матриця позиціонування України за принципами SBA з погляду їхньої ефективності (Iy/єс) та прогресу (Тз) держави в галузі регулювання МП у 2019 році

Українська та європейська практика використання грантів і гарантованих кредитів міжнародних інституцій підтримки та розвитку МП у 2019 році

Перелік найвагоміших діючих грантових програм: EU4Business: мережа Центрів підтримки бізнесу в Україні; Competiveness of Small and Medium Enterprises (COSME) – європейська програма підтримки малого та середнього бізнесу; Європейські гранти для культурних і креативних проєктів (Креативна Європа); Erasmus for Young Entrepreneurs – програма міжнародного обміну для власників малого та середнього бізнесу; «Горизонт 2020» – рамкова програма ЄС у галузі досліджень та інновацій

Розрахунок інтегрального показника ефективності діяльності держави (Igs) в дотриманні міжнародних стандартів. * Джерело: розраховано на основі даних OECD report: SME Policy Index: Eastern Partner Countries 2020: Assessing the Implementation of the Small Business Act for Europe

Україна: Igs= 10,97 у 2019 р.(10,8 у 2016 р.)

Середнє значення по країнам ЄС: Igs= 12,3 у 2019 р.

Перспективи подальшої міжнародної співпраці в забезпеченні розвитку МП: розроблення нової стратегії розвитку МП, адаптованої до SBA; створення рівних умов для всіх МП; стимулювання розвитку навичок підприємництва; реалізація принципу «Спершу подумайте про малі» інструментами SME-тесту; підвищення конкурентоспроможності МП тощо

Рисунок 7 – Результати інтегрального оцінювання відповідності діяльності держави міжнародним стандартам підтримки МП у 2019 р.

Інтегральний рівень ефективності діяльності держави в дотриманні міжнародних стандартів запропоновано розраховувати за формулою:

$$I_{GS} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^J PR_j = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^J [1 \cdot np_i + 2 \cdot pp_i + 3 \cdot bp_i + 4 \cdot fp_i], \quad (1)$$

де n – кількість принципів SBA, дотримання яких оцінюється; j – порядковий номер принципу; PR_j – індикатор дотримання j -го принципу SBA; np_i , pp_i , bp_i , fp_i – відповідні балові оцінки принципів, які майже не дотримуються, дотримуються частково, дотримуються в цілому, повністю дотримуються.

Аналіз української та європейської практики використання грантів і гарантованих кредитів міжнародних інституцій підтримки та розвитку МП засвідчив, що найбільшу частку в структурі грантової підтримки МП України займають інституції країн ЄС – 73 %, тоді як організації із США – лише 21 %. Найбільш потужною установою, що надає міжнародну грантову підтримку розвитку МП України, є Європейський банк реконструкції та розвитку (2 %), а найбільш вагомими грантовими програмами – EU4Business, COSME, Erasmus for Young Entrepreneurs, Креативна Європа, Горизонт 2020. За результатами дослідження виявлено, що у порівнянні із середнім значенням за країнами ЄС (12,4) в Україні імплементація світової практики дотримання принципів SBA є менш ефективною (10,97), однак спостерігаються позитивні зрушення у зростанні інтегрального показника порівняно з 2016 р. (10,8).

Досліджено прогрес реформ в Україні щодо інституційної підтримки розвитку середовища «неформального інвестування» у проєкти МП, зокрема, регуляторне середовище розвитку венчурного капіталу, краудфандингових платформ, реалізації державної політики забезпечення вільної конкуренції в бізнесі, формування підприємницької культури тощо. Результати засвідчили слабку розвиненість «неформального інвестування»: в Україні у 2019 р. профінансовано 21 бізнес-проєкт МП загальним бюджетом 6,1 млн. євро, тоді як у 38 зарубіжних країнах профінансовано 3 616 бізнес-проєктів загальною вартістю 773,78 млн євро (середнє значення – 94 бізнес-проєкти по країні).

У четвертому розділі «**Фінансово-кредитне забезпечення як детермінанта розвитку малого підприємництва**» здійснено рейтингування джерел фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП на різних етапах життєвого циклу; оцінено комплаєнс між рівнями податкового тиску та регуляторного втручання держави в діяльність МП і відповідним внеском МП у розвиток національної економіки; поглиблено наукове підґрунтя підвищення ефективності програм державних компенсацій для малого бізнесу.

Досліджено роль держави у сфері фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП на різних стадіях його життєвого циклу. Для цього використано метод побудови «дерева рішень» (рис. 8), інформаційною базою якого стали: 1) аналітичні дані Європейської комісії (результати опитування щодо доступу до фінансування МП) та Інституту Свобод бізнесу (опитування щодо свобод і можливостей МП України); 2) результати оцінювання експертами (зі складу представників МП України) пріоритетності різних джерел формування

1 етап. Формування завдання (вибір пріоритетного джерела фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП на ранніх стадіях життєвого циклу) **та переліку альтернатив вирішення завдання** (власний капітал, кошти родичів, друзів (1); кошти бюджету (2); державних позабюджетних фондів (3); кошти бізнес-ангелів (3); краудфандинг (капітал) (4); венчурний капітал (5); позики банків (6))

2 етап. Встановлення критеріїв прийняття рішення: доступність джерела (ДД); вимоги до застави (Ви); мінімальна межа рентабельності (М); рівень інноваційності бізнесу з боку надавачів фінансових ресурсів (І); потенційний рівень ризику бізнесу (Рр)

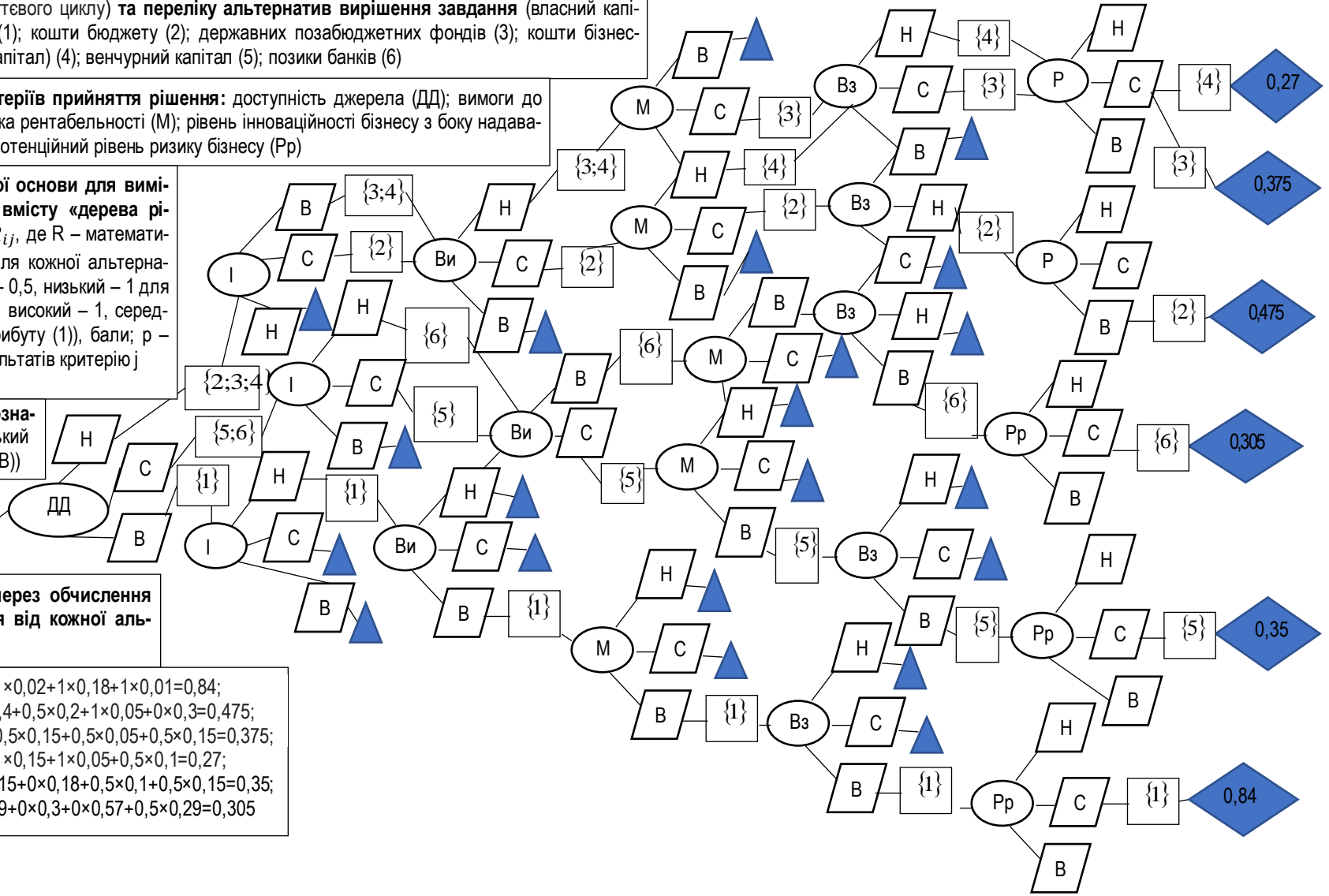
3 етап. Вибір математичної основи для вимірювання інформаційного вмісту «дерева рішень»: $E_{mj} = \sum_{j=1}^n p_j \times R_{ij}$, де R – математична оцінка рівня атрибуту для кожної альтернативи (високий – 0, середній – 0,5, низький – 1 для атрибутів (2), (3), (4), (5), (6); високий – 1, середній 0,5, низький – 0 для атрибуту (1)), бали; p – ймовірність досягнення результатів критерію j

4 етап. Ранжування рівня ознаки для альтернативи (низький (Н), середній (С), високий (В))

5 етап. Графічна побудова «дерева рішень»

6 етап. Вибір оптимуму через обчислення математичного очікування від кожної альтернативи рішення:

$E(1)=1 \times 0,6 + 1 \times 0,01 + 1 \times 0,02 + 1 \times 0,02 + 1 \times 0,18 + 1 \times 0,01 = 0,84;$
 $E(2)=0 \times 0,02 + 0,5 \times 0,25 + 0,5 \times 0,4 + 0,5 \times 0,2 + 1 \times 0,05 + 0 \times 0,3 = 0,475;$
 $E(3)=0 \times 0,05 + 0 \times 0,09 + 1 \times 0,2 + 0,5 \times 0,15 + 0,5 \times 0,05 + 0,5 \times 0,15 = 0,375;$
 $E(4)=0 \times 0,01 + 0 \times 0,4 + 1 \times 0,02 + 1 \times 0,15 + 1 \times 0,05 + 0,5 \times 0,1 = 0,27;$
 $E(5)=0,5 \times 0,1 + 0,5 \times 0,2 + 0,5 \times 0,15 + 0 \times 0,18 + 0,5 \times 0,1 + 0,5 \times 0,15 = 0,35;$
 $E(6)=0,5 \times 0,22 + 1 \times 0,05 + 0 \times 0,39 + 0 \times 0,3 + 0 \times 0,57 + 0,5 \times 0,29 = 0,305$

Рисунок 8 – «Дерево рішень» щодо вибору пріоритетного джерела фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП в Україні на ранніх стадіях життєвого циклу

фінансової бази МП за такими критеріями: рівень їх доступності, вимоги до застави, мінімальна межа рентабельності, оцінювання надавачами фінансових ресурсів інноваційності бізнесу та потенційного рівня його ризику.

Інтегральне балове оцінювання дозволило сформувавши рейтинг альтернативних джерел фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП: кошти бюджету та державних позабюджетних фондів виявилися на другій та третій позиціях у ньому із сумарними баловими оцінками 0,475 і 0,375 відповідно, найвищу позицію займає самофінансування (0,84), а найнижчу – краудфандинг (0,27). Отримані результати є науковим підґрунтям для перегляду державних програм фінансового забезпечення розвитку МП.

У роботі висунуто гіпотезу, що комплаєнс державних і підприємницьких інтересів забезпечується за умови рівноважного внеску як МП у розвиток національної економіки (за обсягами сплачених до бюджету податкових платежів, часткою виготовленої та реалізованої у сфері малого бізнесу продукції (робіт, послуг), відсотком працевлаштованого населення у МП, часткою створеної доданої вартості за витратами виробництва в загальній доданій вартості суб'єктів підприємництва), так і держави – у створення належних умов для ефективного розвитку МП (за часткою суб'єктів МП, зростанню яких перешкоджає недосконале податкове адміністрування та надмірний рівень податків, за податковим навантаженням на МП, часом, витраченим на сплату податків; часткою податкового навантаження МП у ВВП країни). Для перевірки цієї гіпотези використано таксономічний аналіз (рис. 9), який засвідчив, що в Україні рівні регуляторного втручання держави в розвиток МП і податкового тиску є надмірними, а державно-підприємницька взаємодія – незбалансованою.

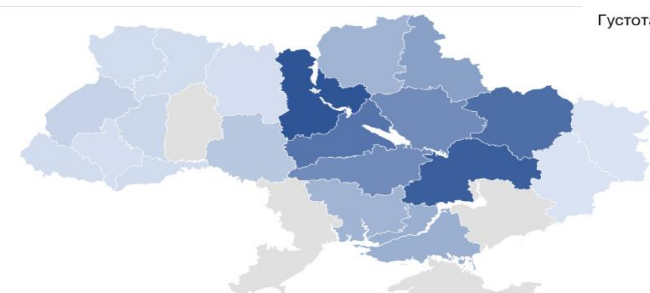
Досліджено роль держави у сприянні кредитному забезпеченню розвитку МП (рис. 10). Визначено, що одним із найбільш ефективних діючих інструментів є державна програма компенсацій «Доступні кредити 5-7-9%», яка передбачає державну компенсацію підприємцю частини кредитного навантаження, рефінансування наявної заборгованості в банках, кредитні транші, фінансування супутніх витрат, поповнення обігових коштів. Обґрунтовано, що доступ до участі в цій державній програмі повинні мати лише ті банки, які в ретроспективі підтвердили спрямованість своєї кредитної політики на підтримку малих підприємців.

У роботі проведено ранжування найбільших банків, що функціонують на фінансовому ринку України, за наявністю спеціальних програм, додаткових пропозицій, умовами овердрафту, інвестиційного кредитування та кредитування для поповнення оборотних коштів, які пропонуються для малих підприємців, а також рівня довіри до них з боку суб'єктів МП, ефективності, надійності, стійкості тощо. Проведене дослідження засвідчило, що не всі банки-учасники державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» (наприклад, Приватбанк, Ощадбанк, Таскомбанк, Банк Восток, Мегабанк) пропонують малим підприємцям вигідні умови для співпраці, натомість низка вітчизняних банків, кредитна політика яких дійсно орієнтована на підтримку МП, наразі не включені до складу учасників цієї державної програми.

Роль держави в розвитку МП	Роль МП у розвитку національної економіки																																																																																																								
<i>Критерії оцінювання:</i>																																																																																																									
Частка суб'єктів МП, зростанню яких перешкоджає недосконале податкове адміністрування та надмірний рівень податків (X1) Податкове навантаження на МП, грн (X2) Час, витрачений на сплату податків, год (X3) Частка податкового навантаження МП у ВВП країни (X4)	Частка надходжень від єдиного податку в загальному обсязі доходів бюджету (X5) Частка обсягу реалізованої продукції МП у загальному обсязі (X6) Зайнятість населення у сфері малого бізнесу (X7) Частка доданої вартості суб'єктів МП у загальній доданій вартості за витратами виробництва суб'єктів підприємництва (X8)																																																																																																								
<i>Таксономічні показники:</i>																																																																																																									
F1 {X1; X2; X3; X4};	F2 {X5; X6; X7; X8}																																																																																																								
<i>Методологія оцінювання комплаєнсу державних і підприємницьких інтересів щодо забезпечення розвитку національної економіки</i>																																																																																																									
1. Формування матриці спостережень та проведення стандартизації показників: $Z = \frac{x_n}{\bar{x}_i}$, де $\bar{x}_i$ — середнє значення i -го показника; x_n — значення n -го показника. 2. Поділ показників на стимулятори (С) та дестимулятори (Д). 3. Формування вектора-еталону (P_0) та встановлення відстані між показниками та вектором-еталоном: $C_{io} = \sqrt{\sum_{i=1}^m (z_{ij} - z_{oj})^2}$, де C_{io} — відстань між точкою спостереження і точкою P_0 ; m —кількість періодів; 4. Розрахунок відхилення показників підприємства i -ї групи від еталону (d_i) $d_i = \frac{C_{io}}{C_0}$, де C_0 — середня відстань; 5. Розрахунок таксономічного показника F_i : $F_i = 1 - d_i$	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Показники</th> <th>2015 рік</th> <th>2016 рік</th> <th>2017 рік</th> <th>2018 рік</th> <th>2019 рік</th> <th>С/Д</th> <th>P_0</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>X1</td><td>1,33</td><td>0,95</td><td>1,12</td><td>0,7</td><td>0,9</td><td>Д</td><td>-1,41</td></tr> <tr><td>X2</td><td>0,76</td><td>0,86</td><td>0,72</td><td>1,24</td><td>1,42</td><td>Д</td><td>-1,02</td></tr> <tr><td>X3</td><td>0,84</td><td>0,84</td><td>1,11</td><td>1,11</td><td>1,11</td><td>Д</td><td>-1,22</td></tr> <tr><td>X4</td><td>0,7</td><td>0,8</td><td>1,08</td><td>1,18</td><td>1,25</td><td>Д</td><td>-1,39</td></tr> <tr><td>X5</td><td>1,07</td><td>0,88</td><td>0,98</td><td>1,02</td><td>1,05</td><td>С</td><td>1,07</td></tr> <tr><td>X6</td><td>0,92</td><td>0,16</td><td>0,18</td><td>0,13</td><td>0,12</td><td>С</td><td>0,92</td></tr> <tr><td>X7</td><td>0,99</td><td>0,98</td><td>0,98</td><td>1</td><td>1,04</td><td>С</td><td>1,04</td></tr> <tr><td>X8</td><td>0,89</td><td>1,01</td><td>0,86</td><td>1,01</td><td>1,23</td><td>С</td><td>1,23</td></tr> <tr><td>Co1</td><td>2,97</td><td>1,38</td><td>3,35</td><td>3,55</td><td>4,23</td><td>Х</td><td>Х</td></tr> <tr><td>Co2</td><td>2,88</td><td>1,16</td><td>2,07</td><td>3,3</td><td>5,28</td><td>Х</td><td>Х</td></tr> <tr><td>di1</td><td>0,59</td><td>0,28</td><td>0,67</td><td>0,71</td><td>0,85</td><td>Х</td><td>Х</td></tr> <tr><td>di2</td><td>0,5</td><td>0,2</td><td>0,36</td><td>0,58</td><td>0,93</td><td>Х</td><td>Х</td></tr> </tbody> </table>	Показники	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	С/Д	P_0	X1	1,33	0,95	1,12	0,7	0,9	Д	-1,41	X2	0,76	0,86	0,72	1,24	1,42	Д	-1,02	X3	0,84	0,84	1,11	1,11	1,11	Д	-1,22	X4	0,7	0,8	1,08	1,18	1,25	Д	-1,39	X5	1,07	0,88	0,98	1,02	1,05	С	1,07	X6	0,92	0,16	0,18	0,13	0,12	С	0,92	X7	0,99	0,98	0,98	1	1,04	С	1,04	X8	0,89	1,01	0,86	1,01	1,23	С	1,23	Co1	2,97	1,38	3,35	3,55	4,23	Х	Х	Co2	2,88	1,16	2,07	3,3	5,28	Х	Х	di1	0,59	0,28	0,67	0,71	0,85	Х	Х	di2	0,5	0,2	0,36	0,58	0,93	Х	Х
Показники	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	С/Д	P_0																																																																																																		
X1	1,33	0,95	1,12	0,7	0,9	Д	-1,41																																																																																																		
X2	0,76	0,86	0,72	1,24	1,42	Д	-1,02																																																																																																		
X3	0,84	0,84	1,11	1,11	1,11	Д	-1,22																																																																																																		
X4	0,7	0,8	1,08	1,18	1,25	Д	-1,39																																																																																																		
X5	1,07	0,88	0,98	1,02	1,05	С	1,07																																																																																																		
X6	0,92	0,16	0,18	0,13	0,12	С	0,92																																																																																																		
X7	0,99	0,98	0,98	1	1,04	С	1,04																																																																																																		
X8	0,89	1,01	0,86	1,01	1,23	С	1,23																																																																																																		
Co1	2,97	1,38	3,35	3,55	4,23	Х	Х																																																																																																		
Co2	2,88	1,16	2,07	3,3	5,28	Х	Х																																																																																																		
di1	0,59	0,28	0,67	0,71	0,85	Х	Х																																																																																																		
di2	0,5	0,2	0,36	0,58	0,93	Х	Х																																																																																																		
<i>Результати розрахунку таксономічних показників оцінювання комплаєнсу державних і підприємницьких інтересів щодо забезпечення розвитку національної економіки</i>																																																																																																									
<table border="1"> <thead> <tr> <th>Рік</th> <th>Таксономічний показник впливу держави на розвиток МП</th> <th>Таксономічний показник впливу МП на розвиток держави</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>2015 рік</td><td>0,5</td><td>0,41</td></tr> <tr><td>2016 рік</td><td>0,8</td><td>0,72</td></tr> <tr><td>2017 рік</td><td>0,64</td><td>0,33</td></tr> <tr><td>2018 рік</td><td>0,42</td><td>0,29</td></tr> <tr><td>2019 рік</td><td>0,15</td><td>0,07</td></tr> </tbody> </table>		Рік	Таксономічний показник впливу держави на розвиток МП	Таксономічний показник впливу МП на розвиток держави	2015 рік	0,5	0,41	2016 рік	0,8	0,72	2017 рік	0,64	0,33	2018 рік	0,42	0,29	2019 рік	0,15	0,07																																																																																						
Рік	Таксономічний показник впливу держави на розвиток МП	Таксономічний показник впливу МП на розвиток держави																																																																																																							
2015 рік	0,5	0,41																																																																																																							
2016 рік	0,8	0,72																																																																																																							
2017 рік	0,64	0,33																																																																																																							
2018 рік	0,42	0,29																																																																																																							
2019 рік	0,15	0,07																																																																																																							
Інтерпретація отриманих результатів: спостерігається дисбаланс інтересів щодо забезпечення розвитку держави та МП, що пов'язаний із надмірним податковим тиском і регуляторним втручанням держави в діяльність МП. Проте протягом аналізованого періоду спостерігається позитивна тенденція до зменшення розриву у силі впливу держави та МП на розвиток національної економіки (максимальне відхилення спостерігалось лише в 2016 році – 31 п.п.)																																																																																																									
Напрями коригування регуляторної політики держави щодо розвитку МП: зниження рівня адміністративного тиску; підвищення дієвості положень Податкового кодексу та розширення критеріїв користування податковими стимулами для МП																																																																																																									

Рисунок 9 – Оцінювання комплаєнсу державних і підприємницьких інтересів щодо забезпечення розвитку національної економіки

Формування інформації бази для рейтингової моделі оцінки сприятливості банків до МП: відбір найбільш платоспроможних банків із числа тих, що функціонують на фінансовому ринку України (критерій – перевищення 0,3 % ринкової частки усіх платіжних банків України за даними НБУ)	
Формування переліку критеріїв оцінювання сприятливості банків до МП: наявність спеціальних програм і режимів для МП (<i>SR</i>); умови овердрафту для МП (<i>Ov</i>); додаткові вигідні умови для приваблення клієнтів (<i>DD</i>) (<i>прибутковість депозитів; вартість обслуговування розрахункових рахунків</i>); рівень довіри серед МП (<i>TB</i>); умови кредитування поповнення оборотних коштів (<i>Io</i>); умови інвестиційного кредитування для МП (<i>IK</i>); ефективність діяльності (<i>RO</i>); частка проблемних кредитів (<i>PC</i>); економічні нормативи діяльності (<i>H</i>); надійність банку (<i>SB</i>)	
Визначення рейтингу банку: $Ib = PC \times d_1 + H \times d_2 + SB \times d_3 + SR \times d_4 + Ov \times d_5 + DD \times d_6 + TB \times d_7 + Io \times d_8 + IK \times d_9 + RO \times d_{10}$	
<i>Ранжування банків за критерієм сприятливості до МП</i>	
Результати групування банків за рівнем сприятливості до МП	
Авторські рекомендації щодо коригування складу банків-учасників державної програми компенсацій «Доступні кредити 5-7-9 %»	
Високий $Ib \in 2,804-3,493$	Альфа-банк; Укргазбанк; Укрексімбанк; Кредобанк; Райффайзен Банк Аваль; ПУМБ; Укрсиббанк; ОТП банк; Креді агріколь банк; ПроКредит банк; А-Банк; ІНГ Банк Україна Підтвердити доцільність участі в цій програмі таких банків як: Альфа Банк; Укргазбанк; Укрексімбанк; Кредобанк; ПУМБ; Райффайзен Банк Аваль; Креді Агріколь; ОТП Банк; ПроКредит; Банк Додатково включити до складу учасників програми банки: Укрсиббанк; А-банк; ІНГ-банк Україна
Середній $Ib \in 2,114-2,803$	Приватбанк; Ощадбанк; Укрсоцбанк; Таскомбанк; Банк Восток; Універсал банк; Ідея банк; Сітібанк; Правекс Банк; Піреус Банк МКБ Тимчасово призупинити участь у цій програмі таких банків-партнерів: Приватбанк; Ощадбанк; Таскомбанк; Банк Восток до моменту, коригування коли за критеріальними ознаками вони зможуть бути віднесені до групи з високим рівнем сприятливості до кредитування МП
Низький $Ib \in 1,423-2,113$	Південний; Сбербанк; Банк кредит Дніпро; Промінвестбанк; Мегабанк; МІБ; БТА Банк; Індустріалбанк; ВіЕс Банк Виключити зі складу учасників державної програми компенсацій: Мегабанк; Банк Альянс, Банк Львів, Глобус Банк, Полікомбанк, Кредит Вест Банк, Агропросперіс Банк, Банк «Український капітал», Акорд-банк, МТБ Банк через низьку ринкову вагу платоспроможності та низький рівень довіри підприємців
Картографія розміщення на території України відділень банків, рівень сприятливості яких до МП визначено як «високий»	
Густота розміщення висока низька Області України, в яких створено найбільш сприятливі умови для фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП: Київська, Харківська, Полтавська, Сумська, Кіровоградська, Дніпропетровська.	

Рисунок 10 – Пропозиції коригування переліку банків-учасників державної програми компенсацій для малого бізнесу «Доступні кредити 5, 7, 9»

Крім того, виявлено географічні дисбаланси щодо розташування банків, сприятливих до розвитку МП (більшість із них сконцентровані у великих містах), що унеможлиблює рівний доступ представників МП сільської місцевості всіх регіонів України до ефективних інструментів фінансово-кредитного забезпечення з відповідною державною підтримкою.

У п'ятому розділі «Сценарне прогнозування та таргетування заходів державної політики сприяння розвитку малого підприємництва в контексті забезпечення економічного зростання в Україні» спрогнозовано сценарії перетворення існуючих можливостей розвитку МП (за всіма видами його забезпечення та інтегрально) у сильні сторони з урахуванням ризиків тра-

інформації національної економіки; спрогнозовано вплив інтегрального рівня розвитку МП в Україні на динаміку економічного зростання.

У роботі здійснено сценарне прогнозування розвитку МП України на 2020–2030 роки, що базується на оцінюванні ймовірності (методом аналізу ієрархій) перетворення існуючих можливостей у сильні сторони за кожним із видів забезпечення розвитку МП (інформаційним, кадровим, матеріально-технічним, інституціональним та інституційним, фінансово-кредитним) та врахуванні ймовірності впливу ризиків трансформації національної економіки на цей процес. Це дозволило побудувати песимістичний, реалістичний та два види оптимістичного сценарію: перший – зростання конкурентних позицій МП України на вітчизняному ринку, другий – на європейському ринку. Для кожного зі сценаріїв експертним шляхом визначено граничні межі за індикаторами, що інтегрально оцінюють кожен із досліджуваних видів забезпечення розвитку МП, та проведено розрахунок апріорної ймовірності реалізації цих сценаріїв. У роботі окреслено форсайт-таргети, спрямовані на досягнення бажаних сценаріїв розвитку, доцільність реалізації яких підтверджена розрахунком апостеріорної ймовірності (за теорією Байєса) для кожного із цих сценаріїв і визначенням позитивних тенденцій змін порівняно з апріорною ймовірністю (рис. 11).

Прогнозування ймовірності реалізації сценаріїв розвитку МП		
Обґрунтування можливих сценаріїв розвитку МП: песимістичний сценарій (<i>Pes</i>), реалістичний сценарій (<i>Rea</i>), оптимістичний (закритий) сценарій (<i>Opt_c</i>), оптимістичний (відкритий) сценарій (<i>Opt_o</i>)		
Оцінювання ймовірності перетворення існуючих можливостей у сильні сторони	Оцінювання ризиків трансформації національної економіки, що можуть мати вплив на реалізацію сценаріїв розвитку МП (<i>r</i>)	
Методологічний інструмент:		
Метод аналізу ієрархій	Експертне визначення вагових коефіцієнтів	
P_i	Результат:	r_i
<i>P_{II}</i> =0,368	Інформаційне забезпечення	<i>r_I</i> : <i>Pes</i> : 0,9; <i>Rea</i> : 0,46; <i>Opt_c</i> : 0,28; <i>Opt_o</i> : 0,22
<i>P_{III}</i> =0,297	Матеріально-технічне забезпечення	<i>r_{III}</i> : <i>Pes</i> : 0,93; <i>Rea</i> : 0,28; <i>Opt_c</i> : 0,18; <i>Opt_o</i> : 0,117
<i>P_{IK}</i> =0,348	Кадрове забезпечення	<i>r_K</i> : <i>Pes</i> : 0,91; <i>Rea</i> : 0,55; <i>Opt_c</i> : 0,388; <i>Opt_o</i> : 0,313
<i>P_{IIHC}</i> =0,411	Інституційне забезпечення	<i>r_{HC}</i> : <i>Pes</i> : 0,89; <i>Rea</i> : 0,6; <i>Opt_c</i> : 0,4; <i>Opt_o</i> : 0,3
<i>P_{IIHCN}</i> =0,362	Інституціональне забезпечення	<i>r_{HCN}</i> : <i>Pes</i> : 0,9; <i>Rea</i> : 0,513; <i>Opt_c</i> : 0,275; <i>Opt_o</i> : 0,2
<i>P_{IF3}</i> =0,348	Фінансово-кредитне забезпечення	<i>r_{F3}</i> : <i>Pes</i> : 0,91; <i>Rea</i> : 0,522; <i>Opt_c</i> : 0,36; <i>Opt_o</i> : 0,267
Обґрунтування можливих сценаріїв розвитку МП:		
Розрахунок апріорної можливості: $P_{ap} = P_{II} \times r_I + P_{III} \times r_{III} + P_{IK} \times r_K + P_{IIHC} \times r_{HC} + P_{IIHCN} \times r_{HCN} + P_{IF3} \times r_{F3}$		Розрахунок апостеріорної ймовірності після реалізації таргетів сценарного прогнозування: $P_{apost} = \frac{P_{ap} \times P_i}{r_i}$
<i>P_{ap1}</i> =1	Песимістичний сценарій Реалістичний сценарій Оптимістичний (закритий) Оптимістичний (відкритий)	<i>P_{apost1}</i> =0,96
<i>P_{ap2}</i> =0,899		<i>P_{apost2}</i> =0,875
<i>P_{ap3}</i> =0,567		<i>P_{apost3}</i> =0,605
<i>P_{ap4}</i> =0,435		<i>P_{apost4}</i> =0,513

Рисунок 11 – Прогнозування ймовірності реалізації сценаріїв розвитку МП в умовах трансформації національної економіки

Отримані результати ймовірності реалізації прогнозних сценаріїв використані для кореляційно-регресійного аналізу впливу форсайт-таргетів розвитку МП на обсяг ВВП України в розрахунку на одну особу (рис. 12).

Визначення функції залежності ВВП від інформаційного, кадрового, матеріально-технічного, інституційного, інституціонального, фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП:											
$GDP = a \times \text{Інт}_{\text{МТЗ}} + b \times \text{Інт}_{\text{КЗ}} + c \times \text{Інт}_{\text{ІЗ}} + d \times \text{Інт}_{\text{ІНС}} + d \times \text{Інт}_{\text{ФК}} + e,$											
де GDP – ВВП на душу населення, дол. США; $\text{Інт}_{\text{МТЗ}}$; $\text{Інт}_{\text{КЗ}}$, $\text{Інт}_{\text{ІЗ}}$, $\text{Інт}_{\text{ІНС}}$, $\text{Інт}_{\text{ФК}}$ – інтегральні показники матеріально-технічного, кадрового, інформаційного, інституційного й інституціонального, фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП відповідно; a, b, c, d, e – коефіцієнти пропорційності											
Інтегральні показники розвитку МП за складовими забезпечення											
Фактичні значення						Прогнозні значення*					
Роки	$\text{Інт}_{\text{МТЗ}}$	$\text{Інт}_{\text{КЗ}}$	$\text{Інт}_{\text{ІЗ}}$	$\text{Інт}_{\text{ІНС}}$	$\text{Інт}_{\text{ФК}}$	Роки	$\text{Інт}_{\text{МТЗ}}$	$\text{Інт}_{\text{КЗ}}$	$\text{Інт}_{\text{ІЗ}}$	$\text{Інт}_{\text{ІНС}}$	$\text{Інт}_{\text{ФК}}$
2013	0,97	0,68	1,325	5,217	0,000	2020	1,12	0,7273	1,4080	5,0363	0,0060
2014	1,21	0,68	1,343	5,279	0,008	2021	1,13	0,7529	1,4385	4,8638	0,0059
2015	0,99	0,68	1,334	5,320	0,005	2022	1,15	0,7785	1,4697	4,6973	0,0057
2016	1,02	0,68	1,337	5,710	0,094	2023	1,17	0,8042	1,5015	4,5364	0,0056
						2024	1,19	0,8298	1,5340	4,3810	0,0055
2017	1	0,68	1,349	5,507	0,017	2025	1,21	0,8555	1,5672	4,2310	0,0053
						2026	1,22	0,8811	1,6011	4,0860	0,0052
2018	1,08	0,68	1,349	5,400	0,006	2027	1,24	0,9067	1,6358	3,9461	0,0051
						2028	1,26	0,9324	1,6712	3,8109	0,0050
2019	1,1000	0,7016	1,3782	5,2149	0,0061	2029	1,28	0,9580	1,7073	3,6804	0,0049
						2030	1,30	0,9836	1,7443	3,5544	0,0048
*прогнозні значення отримані з урахуванням ймовірності реалізації запропонованих таргет-заходів досягнення прогнозних сценаріїв											
Якісний показник						Кількісний вираз					
ІЗ	Ліквідація розривів між де-юре та де-факто ефективністю інформаційного забезпечення України					Описується зменшенням квадрата відстані між показниками результативності створених державою інформаційних сервісів для підтримки МП згідно з даними міжнародних рейтингів та профільних міністерств та відомств та рівнем задоволення представників МП від користування державними інформаційними сервісами інструментами дисперсійного аналізу					
КЗ	Організація підготовки та перепідготовки кадрів МП, сприяння у формуванні професійних навичок роботи					Описується підвищенням відсотка позитивних оцінок («високий», «середній», «достатній») в опитуванні щодо економічної грамотності, навиків, компетенцій та здібностей персоналу МП відповідно до проведеного експертного опитування					
МТЗ	Зростання урядової підтримки МП у сфері підвищення інноваційності діяльності, підтримки вітчизняного товаровиробника					Характеризується збільшенням коефіцієнта кореляції зв'язку між урядовою підтримкою розвитку технологій МП і рівнем матеріально-технічного забезпечення розвитку МП					
ІНС	Наближення практики інституційної підтримки розвитку МП України до європейських стандартів; реалізація кластерного підходу до державної підтримки розвитку МП					Описується зменшенням квадрата відхилень інтегральних індексів, що оцінюють внесок підприємницького сектора в розвиток МП і роль держави у створенні відповідних інституційних умов у країні					
ФКЗ	Державна підтримка банків, що мають сприятливу до МП кредитну політику; забезпечення комплаєнсу державних і підприємницьких інтересів щодо забезпечення обопільного розвитку					Вимірюється зменшенням квадрата відстані таксономічних показників оцінки комплаєнсу державних і підприємницьких інтересів щодо забезпечення розвитку					
Кореляційно-регресійна модель оцінки впливу форсайт-заходів розвитку МП на обсяг ВВП:											
$GDP = 11922,7\text{Інт}_{\text{МТЗ}} + 506067,6\text{Інт}_{\text{КЗ}} + 270,19\text{Інт}_{\text{ІЗ}} + 78966,8\text{Інт}_{\text{ІНС}} + 4767168,26\text{Інт}_{\text{ФК}} - 804070,19$											

Рисунок 12 – Науково-методичний підхід до прогнозування впливу державних регуляторних інтервенцій щодо розвитку МП на динаміку економічного зростання України

Прогнозування із використанням отриманої моделі дозволило побудувати проєкцію зміни показника кореляції між інтегральним показником розвитку МП і ВВП на одну особу України (рис. 13), що є кількісним показником відображення зміни впливу державних регуляторних інтервенцій щодо розвитку МП на динаміку економічного зростання за умови реалізації основних форсайт-таргетів: ліквідація розривів між де-юре та де-факто ефективністю інформаційного забезпечення України, організація підготовки та перепідготовки кадрів МП, сприяння у формуванні професійних навичок, зростання урядової підтримки МП у сфері підвищення інноваційності діяльності, підтримка вітчизняного товаровиробника, наближення практики інституційної підтримки розвитку МП України до європейських стандартів; реалізація кластерного підходу до державної підтримки розвитку МП, державна підтримка банків, що мають сприятливу до МП політику; забезпечення комплаєнсу державних і підприємницьких інтересів щодо забезпечення обопільного розвитку.

Рисунок 13 – Проекція руху позиції України за сценарним прогнозуванням якості державних реформ у напрямі забезпечення розвитку МП у європейському середовищі

Це дозволило формалізувати стратегію переходу України із групи країн-аутсайдерів до країн-лідерів у європейському просторі щодо якості державних реформ у напрямі забезпечення розвитку МП.

ВИСНОВКИ

1. За результатами бібліометричного аналізу визначено, що підходи до дослідження розвитку МП доцільно розглядати через інформаційне, кадрове, матеріально-технічне, інституційне, інституціональне, фінансово-кредитне забез-

печення з урахуванням структурних взаємних зв'язків між ними, основних ризиків і способів їх нівелювання, можливостей та напрямів їх атракції в умовах трансформації національної економіки. За допомогою бібліометричного аналізу (інструментарій Vosviewer 1.6.15) структуризації статей, що індексуються базою Scopus, за 1990–2020 рр. виявлено п'ять кластерів досліджень, спрямованих на визначення зв'язку МП із інформаційним забезпеченням (кластер займає 21,95 % у загальній структурі); кадровим забезпеченням (28,05 %); фінансово-кредитним забезпеченням (12,2 %); інституційним та інституціональним забезпеченням (14,63 %); матеріально-технічним забезпеченням (23,17 %) розвитку МП.

2. Еволюційно-хронологічний та регіонально-географічний контекст аналізу МП (інструментами Google Trends, Scopus Citation Overview tool, Vosviewer 1.6.15) засвідчив високу щільність зв'язків досліджень науковців, які індексуються в наукометричній базі Scopus, із часовим періодом глобальної фінансової кризи (2008–2009 рр.) та періодом постпандемічної кризи 2019–2020 рр. Водночас спостерігається зниження суспільної зацікавленості до МП починаючи з 2009 р. та її активізація в 2019–2020 рр., що має тісні зв'язки із з'ясуванням проблем, пов'язаних із грантовими, кредитними й іншими стимулами розвитку МП.

3. На основі запропонованого методологічного підходу дослідження узгодженості дій держави та бізнесу в забезпеченні розвитку МП отримано класифікацію країн ЄС та України, що дозволило побудувати матрицю успішності державно-приватного партнерства в розвитку МП і виділити: кластер, що характеризується високою узгодженістю рівня створених можливостей та їх реалізації МП (Бельгія, Данія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Франція, Ірландія, Швеція); кластер із середньою узгодженістю рівня створених можливостей та їх реалізації МП (Болгарія, Іспанія, Кіпр, Словенія, Угорщина, Португалія, Польща, Естонія, Литва, Чехія, Румунія, Хорватія); кластер із високою інституційною готовністю держави до розвитку країн і середнім рівнем розвитку МП (Австрія) та кластер із низьким рівнем інституційної готовності держави та відповідним низьким рівнем розвитку МП (Україна та Греція).

4. Інтерференція результатів дослідження ефективності інформаційного забезпечення МП в Україні де-юре (міжнародні індекси й аналітичні дані профільних міністерств і служб) та де-факто (експертне опитування 83 авторитетних у сфері МП респондентів методом Дельфі) виявила відсутність розривів де-юре та де-факто (за показниками застосування інформаційних послуг з реєстрації МП, інформаційних сервісів для сплати податків; поінформованості МП про державні інформаційні сервіси) та наявність розривів за показниками: ефективність електронного врядування G2B; рівень доступу МП до інформації та державних послуг; використання державних цифрових сервісів; розвиток інформаційного сервісу «держава-бізнес».

5. Теоретично обґрунтовано й емпірично підтверджено гіпотезу, що покращення рівня матеріально-технічного забезпечення розвитку МП збільшує динаміку інноваційного розвитку України (значення коефіцієнтів детермінації між інтегральним показником матеріально-технічного забезпечення розвитку МП і Глобальним інноваційним індексом становить 69,04). Гіпотеза щодо за-

лежності рівня матеріально-технічного забезпечення від урядової підтримки розвитку технологій виявилася не підтвердженою ($R^2=22,07$).

6. У результаті кластеризації регіонів України за рівнем державної підтримки розвитку МП виділено чотири кластери: перший кластер (8,4 % областей) характеризується доступністю інформаційно-консультативних установ, однак низькою зацікавленістю органів державної та місцевої влад у фінансуванні бізнес-проектів, що розроблені суб'єктами МП; другий кластер (8,4 %) описується активною участю підприємців у заходах підвищення підприємницької культури, однак слабкою розвиненістю інституцій підтримки МП (бізнес-інкубаторів; технопарків; інформаційно-консультативних установ); третій (29,2 %) має проблеми з кількістю та обсягами регіональних замовлень на послуги суб'єктів МП, проте є лідером у кількості інформаційно-консультативних установ і проведених за їх участю навчальних семінарів, тренінгів; четвертий (54 %) характеризується достатньою профінансованістю об'єктів інфраструктури підтримки МП, що створені за участі місцевих органів влади, однак нерозвиненою практикою регіональних замовлень на послуги суб'єктів МП.

7. Результати інтегрального оцінювання відповідності діяльності держави міжнародним стандартам підтримки МП у 2019 р. дозволили визначити принципи, за якими Україна зміцнила свої позиції щодо ефективності та динаміки реалізації законодавчих ініціатив у їх дотриманні («Реагуюча адміністрація»; «Доступ до фінансів»; «Підприємництво»), та виділити ті, реалізація яких потребує покращення («Спочатку подумайте про малі»; «Інновації»; «Єдиний ринок»; «Навколишнє середовище»; «Інтернаціоналізація»). Визначено, що найбільше грантових програм підтримки МП України реалізується за ініціативою Європейського Союзу (73 %) та США (21 %), а об'єктами їх фінансування здебільшого є інноваційні МП, підприємства-експортери та МП, орієнтовані на забезпечення соціального захисту населення.

8. Дослідження ролі держави у формуванні фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП на ранніх етапах його життєвого циклу проведено через визначення пріоритетності існуючих альтернатив забезпечення розвитку МП інструментами побудови «дерева рішень». Результати засвідчили, що відповідно до показника математичного сподівання від альтернативи фінансово-кредитного забезпечення розвитку МП найбільш пріоритетними є власний капітал, кошти родичів, друзів (результат математичного очікування 0,84), кошти бюджету (0,475), державних позабюджетних фондів (0,375).

9. Оцінювання комплаєнсу державних та підприємницьких інтересів щодо забезпечення розвитку національної економіки, проведено інструментами таксономічного аналізу, що дозволило виділити стимулятори та дестимулятори розвитку національної економіки, засвідчило відсутність збалансованості інтересів (відстань між таксономічним показником впливу держави та таксономічним показником впливу МП на розвиток національної економіки становить 7 п.п. у 2019 р.), існування надмірного податкового навантаження на

МП і необгрунтованого сильного регуляторного втручання держави в діяльність МП.

10. Проведене рейтингування банківських установ дозволило здійснити їх градацію відповідно до сприятливості до кредитування МП і визначити нерівномірність їх розташування на території України. Встановлено, що серед досліджуваних банківських установ високий рівень сприятливості кредитування МП мають 12 установ (38,7 % у структурі), серед яких 9 є банками-партнерами державної програми «Доступні кредити 5-7-9 %»; 10 установ (32,27) – середній рівень (у складі 4 банки-партнери державної програми), а 29,03 % – низький рівень (1 банк-партнер). Визначено, що 9 банків-партнерів програми не відповідають критеріями сприятливості до кредитування МП за запропонованим підходом ранжування банків, а тому тимчасово мають бути виключені зі складу партнерів до моменту створення більш сприятливих для МП умов взаємодії.

11. Оцінювання ймовірності перетворення існуючих можливостей у сильні сторони та ймовірності впливу ризиків трансформації національної економіки на ці процеси дозволило здійснити розрахунок апріорної ймовірності реалізації чотирьох сценаріїв можливого розвитку МП (песимістичний (ймовірність становить 1,0), реалістичний (0,615), оптимістичний (закритий (0,255) та оптимістичний (відкритий (0,13)). Розрахунок апостеріорної ймовірності після реалізації таргетів сценарного прогнозування дозволив обґрунтувати підвищення можливості досягнення бажаних сценаріїв майбутнього розвитку МП (0,899; 0,567; 0,435 за реалістичним і двома видами оптимістичного сценарію відповідно).

12. Проведене прогнозування впливу державних регуляторних інтервенцій щодо розвитку МП на динаміку економічного зростання України засобами кореляційно-регресійного аналізу визначило можливості зміни позицій України від групи країн-аутсайдерів до країн-лідерів у часовому інтервалі до 2030 р.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографії:

1. Стрілець В. Ю. Управління ризиками для обґрунтування форсайт-заходів розвитку малих підприємств в умовах невизначеності економічного середовища. *Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку України* : монографія / за ред. В. Ф. Столярова, Г. І. Фролової. Київ: Талком, 2020. С. 209–215 (0,44 друк. арк.).

2. Стрілець В. Ю. Забезпечення розвитку малих підприємств: теорія, методологія, практика : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2019. 457 с. (26,6 друк. арк.).

3. Стрілець В. Ю. Інновації у виробничому забезпеченні розвитку малих підприємств: чинники впливу, сучасний стан, перспективи. *Державне стимулювання інноваційного розвитку суб'єктів господарювання: методологічні засади, світовий та вітчизняний досвід* : монографія / за заг. ред. Л. С. Захаркіної. Суми : Сумський державний університет, 2019. С. 42–49 (0,39 друк. арк.).

4. Педченко Н. С., Стрілець В. Ю. Ідентифікація алгоритму кредитного забезпечення розвитку малого бізнесу України. *Детермінанти соціально-економічного розвитку України в умовах трансформаційних зрушень* : монографія / за заг. ред. В. П. Ільчука. Чернігів : ЧНТУ, 2018. С. 127–137 (0,67 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено вплив кредитного забезпечення на розвиток МП* (0,33 друк. арк.).

Публікації у наукових фахових виданнях України:

5. Стрілець В. Ю. Сучасний стан інфраструктури державного забезпечення розвитку малого підприємництва України. *Інфраструктура ринку* (Index Copernicus та ін.). 2019. № 28. С. 31–37 (0,44 друк. арк.).

6. Стрілець В. Ю., Педченко Н. С. Інтегральна оцінка збалансованості взаємовідносин держави та суб'єктів малого бізнесу в контексті забезпечення інтересів розвитку. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі* (Index Copernicus та ін.). 2019. № 1. С. 25–34 (0,67 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено роль МП у розвитку економіки країни* (0,33 друк. арк.).

7. Стрілець В. Ю. Впровадження імітаційної моделі системного форсайту розвитку малих підприємств з урахуванням поліциклічного економічного середовища. *Агросвіт* (Index Copernicus). 2019. № 22. С. 31–36 (0,51 друк. арк.).

8. Стрілець В. Ю. Формалізація алгоритму кваліметричного оцінювання кадрового забезпечення малого підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі* (Index Copernicus та ін.). 2019. № 2. С. 14–21 (0,39 друк. арк.).

9. Стрілець В. Ю. Етапи інституційного розвитку малого бізнесу в умовах невизначеності економічних процесів. *Ефективна економіка* (Index Copernicus та ін.). 2019. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6992> (0,52 друк. арк.).

10. Стрілець В. Ю. Визначення ієрархічності цілей у забезпеченні розвитку малого бізнесу крізь призму актуальних перешкод. *Вісник Черкаського університету* (Index Copernicus та ін.). 2019. № 1. С. 151–157 (0,4 друк. арк.).

11. Стрілець В. Ю. Дослідження релевантності міжнародного співробітництва у забезпеченні розвитку малого бізнесу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету Інтелект XXI* (Index Copernicus та ін.). 2019. № 2. С. 75–78 (0,43 друк. арк.).

12. Стрілець В. Ю. Забезпечення розвитку малого бізнесу на початку життєвого циклу: стартовий капітал та джерела його формування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»* (Index Copernicus та ін.). 2019. № 33. С. 53–58 (0,6 друк. арк.).

13. Стрілець В. Ю. Зарубіжний досвід кредитування малого бізнесу. *Бізнес-інформ* (Index Copernicus та ін.). 2019. № 3. С. 44–50 (0,32 друк. арк.).

14. Стрілець В. Ю. Застосування інструментів непрямого державного забезпечення розвитку малого бізнесу. *Приазовський економічний вісник* (Index Copernicus та ін.). 2019. № 2 (13). С. 82–87 (0,44 друк. арк.).

15. Стрілець В.Ю. Інтерпретація нерівномірності державного забезпечення розвитку малого бізнесу засобами ітераційної кластеризації. *Бізнес-інформ* (Index Copernicus та ін.). 2019. № 2. С. 252–258 (0,33 друк. арк.)

16. Стрілець В. Ю. Інфраструктура державної підтримки забезпечення розвитку малого бізнесу: теоретичний аспект. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління* (Index Copernicus та ін.). 2019. № 30 (69). № 1. С. 36–41 (0,41 друк. арк.).

17. Стрілець В. Ю. Обґрунтування репрезентативної системи показників оцінювання впливу оподаткування на розвиток суб'єктів малого підприємництва. *Інвестиції: практика та досвід* (Index Copernicus та ін.) 2019. № 10. С. 44–48 (0,57 друк. арк.).

18. Стрілець В. Ю. Причинно-наслідкові зв'язки існування перешкод діяльності малого підприємництва в процесі суб'єктних взаємовідносин. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»* (Index Copernicus та ін.). 2019. № 34. С. 36–40 (0,37 друк. арк.).

19. Стрілець В. Ю. Реалізація законодавчих ініціатив у сфері державного забезпечення розвитку малого бізнесу: досвід ЄС. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»* (Index Copernicus та ін.). 2019. № 24. С. 95–100 (0,36 друк. арк.).

20. Pedchenko N., Strilec V., Rudenko N. Method of Delpni as an innovative tool for managing asymmetric information in financial relationships of potential investors and small business entities. *Marketing and Management of Innovations* (Web of science та ін.). 2018. Vol. 3. P. 68–80 (0,64 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено інформаційну асиметрію в МП* (0,21 друк. арк.).

21. Pedchenko N., Strilec V., Kolisnyk G. M., Dykha M. V., Frolov S. M. Business angels as an alternative to financial support at the early stages of small businesses' life cycle. *Investment Management and Financial Innovations* (Scopus та ін.). 2018. Vol. 15. No. 1. P. 166–179 (0,97 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено альтернативні джерела фінансового забезпечення МП* (0,19 друк. арк.).

22. Стрілець В. Ю. Краудфандинг як інструмент залучення громадськості до розвитку малого бізнесу. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі* (Index Copernicus та ін.). 2018. № 5. С. 28–36 (0,46 друк. арк.).

23. Стрілець В. Ю. Детермінація впливу кредитного забезпечення на розвиток малого бізнесу. *Причорноморські економічні студії*. (Index Copernicus та ін.). 2018. № 36. С. 88–93 (0,37 друк. арк.).

24. Стрілець В. Ю. Порівняльна характеристика кредитних інструментів забезпечення розвитку малого бізнесу України. *Науковий вісник Одеського національного університету. Економіка* (Index Copernicus та ін.). 2018. Т. 23. № 7(72). С. 54–59 (0,36 друк. арк.).

25. Педченко Н. С., Стрілець В. Ю. Побудова алгоритму ідентифікації сприятливості банків до кредитного забезпечення малого бізнесу. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»* (Index Copernicus та ін.). 2018. № 3(88). С. 90–101 (0,52 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено кредитні інструменти розвитку МП* (0,26 друк. арк.).

26. Стрілець В. Ю. Синхронізація української практики ведення та розвитку малого бізнесу з європейськими стандартами. *Бізнес-інформ* (Index Copernicus та ін.). 2018. № 9. С. 105–111 (0,55 друк. арк.).

27. Balatskyi I., Strilec V., Frolov S. Foresight technologies in financial provision of small business in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management* (Scopus та ін.). 2017. Vol. 15, No. 1-1. P. 200–209 (0,84 друк. арк.) *Особистий внесок: визначено особливості стратегічного планування МП* (0,28 друк. арк.).

Тези доповідей на наукових конференціях

28. Стрілець В. Ю. Описові характеристики професійних навичок та компетенцій як складової кадрового забезпечення розвитку малих підприємств. *Scientific achievements of modern society: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, 11-13 верес. 2019 р. м. Ліверпуль. С. 286–292 (0,13 друк. арк.).

29. Стрілець В. Ю. Таргетування форсайт-заходів удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку малих підприємств. *Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту на підприємствах України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.*, 5 жовт. 2019 р. м. Одеса. С. 74-78 (0,18 друк. арк.).

30. Стрілець В. Ю. Дорожня карта стратегічних пріоритетів удосконалення інформаційного забезпечення розвитку малих підприємств. *Topical issues of the development modern science: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.*, 16-18 жовтня 2019 р. м. Софія. С. 75–82 (0,24 друк. арк.).

31. Стрілець В. Ю. Транспарентність малого бізнесу як необхідна умова забезпечення їх розвитку. *Сталий розвиток соціально-економічних систем: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф.*, 14 трав. 2019 р., м. Київ. С. 168–170 (0,13 друк. арк.).

32. Стрілець В. Ю. Експортна діяльність як новий етап розвитку малого бізнесу: основні бар'єри на шляху до реалізації. *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку, менеджменту та права: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, 11 трав. 2019, м. Полтава. С. 42–44 (0,15 друк. арк.).

33. Стрілець В. Ю. Інтерпретація поняття «розвиток підприємства» у науковій літературі. *Фінанси, бухгалтерський облік та підприємництво: національні особливості та світові тенденції: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.*, 18 трав. 2019 р. м. Київ. С. 56–58 (0,14 друк. арк.).

34. Стрілець В. Ю. Теорія та практика застосування європейської методології оцінки податкового навантаження на мале підприємництво. *Стабільність національної економіки: проблеми та шляхи забезпечення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, 25 трав. 2019 р. м. Дніпро. С. 53–56 (0,22 друк. арк.).

35. Стрілець В. Ю. Ідентифікація поняття «мале підприємство» у правовому полі України. *Фінансово-економічні чинники розвитку країни та регіонів: матеріали наук.-практ. конф.*, 7-8 черв. 2019 р. м. Чернівці. С. 47–50 (0,13 друк. арк.).

36. Стрілець В. Ю. Кадрове забезпечення розвитку малих підприємств. *Сучасні підходи до ефективного використання потенціалу економіки: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.*, 22 черв. 2019 р. м. Запоріжжя. С. 45–47 (0,15 друк. арк.).

37. Стрілець В. Ю. Матеріально-технологічні інновації як імператив виробничого забезпечення розвитку малих підприємств. *Наука та інновації як основні шляхи вдосконалення економічного потенціалу країни: матеріали конф.*, 29 черв. 2019 р. м. Львів. С. 74–76 (0,11 друк. арк.).

38. Стрілець В. Ю. Особливості фінансового забезпечення малого підприємництва на різних стадіях життєвого циклу. *Розвиток національних фінансово-економічних систем в умовах глобальних викликів: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.*, 5 жовт. 2018 р. м. Київ. С. 358–361 (0,13 друк. арк.).

39. Стрілець В. Ю. Можливості та перспективи розвитку фінансового забезпечення малого бізнесу в контексті асоціації України та ЄС. *Стан та перспективи розвитку фінансово-економічного потенціалу сучасних підприємств: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, 23 серп. 2018 р. м. Дніпро. С. 103–105 (0,12 друк. арк.).

40. Стрілець В.Ю. Роль бізнес-середовища у формуванні фінансового забезпечення малого підприємництва в Україні. *Розвиток міжнародної конкурентоспроможності: держава, регіон, підприємство: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, 16 груд. 2016 р. м. Лісабон. С. 157–160 (0,17 друк. арк.).

41. Стрілець В.Ю. Міжрегіональні порівняння фінансового забезпечення підприємств малого бізнесу України. *Науковий диспут: питання економіки і фінансів: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.*, 28 грудня 2016 р. м. Київ-Будапешт-Вена. С. 94–97. URL: <http://www.inter-nauka.com/issues/conf-2016/december/1832/> (0,17 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Стрілець В. Ю. Забезпечення розвитку малого підприємництва в умовах трансформації національної економіки України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Сумський державний університет, Суми, 2021.

У дисертації поглиблено концептуальні засади забезпечення розвитку малого підприємництва в умовах трансформаційної економіки, визначено узгодженість дій держави та бізнесу в цьому напрямі на прикладі України та країн Європейського Союзу. Здійснено кластеризацію регіонів України за рівнем державної підтримки розвитку малого бізнесу та сформульовано регіональні пріоритети державних програм підтримки. Досліджено відповідність діяльності держави міжнародним стандартам підтримки малого бізнесу. Проаналізовано комплаєнс між рівнями податкового тиску та регуляторного втручання держави в діяльність малого бізнесу та їх внеском у розвиток національної економіки. Здійснено прогнозування сценаріїв перетворення існуючих можливостей розвитку малого бізнесу в сильні сторони з урахуванням ризиків трансформації

національної економіки, доведено ефективність запропонованих форсайт-таргетів щодо підвищення якості державних реформ підтримки малого бізнесу.

Ключові слова: розвиток, мале підприємництво, трансформаційні процеси економіки, інформаційне забезпечення, матеріально-технічне забезпечення, інституційне та інституціональне забезпечення, фінансово-кредитне забезпечення, ризики трансформації національної економіки.

SUMMARY

Strilets V. Yu. Ensuring the development of small business in the conditions of transformation of the national economy of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for the Degree of Doctor of Economic Sciences by the specialty 08.00.03 – Economics and Management of a national economy. – Sumy State University, Sumy, 2021.

The conceptual principles of ensuring the development of micro-entrepreneurship in the conditions of the transformation of the national economy based on the use of bibliometric analysis tools to confirm the validity of the focus on information, logistics, institutional, institutional, financial and credit support of the micro-entrepreneurship, as well as definitions for each the main risks and ways to level them, new opportunities and ways to implement them, due to the specifics of the transformation period of the economy of Ukraine.

The coordination of actions of the state and business in ensuring the development of micro-entrepreneurship is studied on the basis of calculation of integrated indices, which assess the contribution of the business sector to the development of micro-entrepreneurship and the role of the state in creating appropriate institutional conditions in the country. The EU countries and Ukraine were clustered according to the relevant indicators, the results of cluster analysis were interfered and a matrix of public-private partnership success in micro-entrepreneurship development was formed, which segments countries according to the level of synergy of state efforts (creating favorable conditions for micro-entrepreneurship development) and business (efficiency of transformation of created opportunities into strengths of the activity).

Scientific principles of research of information support of micro-entrepreneurship in Ukraine by assessing the gap between de jure (effectiveness of state-created information services to support micro-entrepreneurship according to international rankings and relevant ministries and agencies) and de facto (level of satisfaction of micro-entrepreneurship from using state information services according to the results of the questionnaire) of the effectiveness of information support of micro-entrepreneurship has been improved.

Regional priorities for the formation of state programs to support micro-entrepreneurship, based on the results of clustering of regions of Ukraine by the method of k-averages according to the level of branching of the created by the state infrastructure of supporting the development of micro-entrepreneurship, activity of public authorities and local governments to improve business culture and effectiveness of financial support by the state. An integrated assessment of the state's compliance with international standards of micro-entrepreneurship support based on the ma-

trix of positioning of Ukraine in terms of efficiency and dynamics of legislative initiatives to comply with the principles of the Small Business Act, as well as comparison of domestic and European practice of using grants and guaranteed loans from international institutions.

The hypotheses that small entrepreneurs in Ukraine in the early stages of the life cycle of their business have a significantly greater advantage in attracting resources from the budget or state extra-budgetary funds compared to business angels, bank loans, venture capital and crowdfunding are proved.

The compliance between the levels of tax pressure and regulatory intervention of the state in the activities of small business (by absolute and relative parameters of the tax burden on micro-entrepreneurship, the quality of tax administration (by time and motivational effect)) and the corresponding contribution of micro-entrepreneurship to the national economy (by taxes paid, manufactured products, value added, number of employees, etc.) has been conducted. It has been substantiated that the main source of imbalance of interests of micro-entrepreneurship and the state in Ukraine is excessive tax pressure on micro-entrepreneurship and burdensome regulatory intervention of the state in the activities of micro-entrepreneurship.

Scenarios for the transformation of existing opportunities for the development of micro-entrepreneurship into strengths have been forecast, taking into account the risks of transformation of the national economy. The pessimistic, realistic and two types of optimistic scenario have been created: the first – growth of competitive positions of micro-entrepreneurship of Ukraine in the domestic market, the second – in the European market. This allowed to outline the projection of the country's transition from a group of outsider countries to leading countries among European countries in terms of coordination of actions of the state and business in ensuring the development of micro-entrepreneurship.

Keywords: development, small business, transformational processes of the economy, information support, material and technical support, institutional support, financial and credit support, risks of transformation of the national economy.